

О. СЕВАСТІЯН САБОА Ч.С.В.В.

КІТЦІ І
КІЦІ І
ПРАВОСЛАВ'Я

ЧАСТИНА ДРУГА

ВІРА СВЯТИХ ОТЦІВ ПЕРВІСНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

СЛОВО ДОБРОГО ПАСТИРЯ - НЬО ЙОРК 1992

О. СЕВАСТІЯН САБОЛ, ЧСВВ

КАТОЛИЦТВО І ПРАВОСЛАВ'Я

ЧАСТИНА ДРУГА

ВІРА СВЯТИХ ОТЦІВ ПЕРВІСНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

СЛОВО ДОБРОГО ПАСТИРЯ - НЬЮ ЙОРК 1992

Ч. 07/92.

Книжечки Всеч. о. Севастіяна Сабола, ЧСВВ. п. з. "Католицтво і Православ'я" можуть бути друковані.

о. Вернард Панчук, ЧСВВ.
Протоігумен

Ч. 15/92.

Дозволяється друкувати.
Шикаго, 20. січня 1992.

† Іннокентій Лотоцький, ЧСВВ.
Єпископ Шикагський

Від Автора

В першій книжечці під заголовком „Католицтво і Православ'я” Шановний Читач мав можливість ближче заізнатися з навчанням Христа Спасителя про першенство, чи головство у Христовій Церкві, що його завзято заперечують православні християни Сходу у другому тисячолітті християнської ери.

Ми навмисне обширніше написали про думку самого Христа Спасителя в тій справі, щоб допомогти кожному більше заглибитись у ту істину й самому зрозуміти та переконатися в тому, що першенство Апостола Петра в Церкві — визнаване католиками й заперечуване православними — це не вигадка папів, чи римської Церкви, а незаперечна Божя істина ясно записана в святих Євангеліях, які так для католиків, як і для православних є головним джерелом Божого Об'явлення.

Оця друга книжечка про „Католицтво і Православ'я” покаже Шановному Читачеві, як розуміли Христові слова Його власні найближчі слухачі, Апостоли та їхні учні та як розуміли їхні навчання перші громади християн, коли Христова Церква поширювалась усе далі й далі. Христове навчання передаване Апостолами та їхніми учнями у пізніших віках — називається священне Передання, і воно так для православних, як і для католиків є другим джерелом Божого об'явлення.

о. Севастіян Сабол, ЧСВВ

БАГАТОМОВНЕ СВДОЦТВО СВЯЩЕННОГО ПЕРЕДАННЯ

Священне Передання — це наука Ісуса Христа, що її сам Божий Син учив, або вчили її св. Апостоли під натхненням Св. Духа, але все те не було відразу записане, а тільки проповідуване й доперва пізніше списували це святі мужі й так передали майбутнім поколінням. Носіями священного Передання були св. Апостоли, їхні учні, що безпосередньо приставали з Апостолами, а також святі Отці перших віків християнства. Отже до священного Передання належить уся наука, що її Церква чи словом, чи письмом подає, як обявлену Божу правду. Так до священного Передання належать і віроучні науки св. Отців, єпископів первісної Церкви, які відзначаються старинністю, святістю життя та проповідуванням (у слові, чи в письмі) правої Божої науки. До Передання в ширшому змислі належать також і давніші символи віри, догматичні постанови Вселенських чи і помісних Соборів, оскільки вони були затверджені вищою церковною владою, давні літургічні тексти і т. п. Засадою так православних, як і католиків є вважати священним Переданням тільки те, в що вірили та що визнавали всюди і всі, або майже всі пастирі й учителі у вселенській Церкві.¹

Наука святих Отців, наведена в цьому розділі, покаже нам, як маємо розуміти, в нашому випадку,

тексти Святого Письма, що торкаються св. Петра та з яких виростає й першенство Петрових наслідників, єпископів Риму. Бо Апостольські мужі, як і св. Отці перших віків так своїми писаннями, як і своєю поведінкою вкажуть нам на первісну науку й засади вселенської Церкви.²

Щоб побачити й переконатися, як задивлялись та як розуміли вищенаведені Христові слова про св. Петра найвищі світила, єрархи Сходу, вистачає прочитати самі православні наукові видання Творів св. Отців. Такі Твори видали Духовні Академії в Петербурзі, в Москві та в Києві перед 70-80 роками. В тих православних виданнях побачимо, що саме найкращі сини колишнього православно-го Сходу, аж до часу поділу єдиної Христової Церкви, у вищенаведених Христових словах бачили й розуміли першенство та найвищу власть св. Петра, як над іншими Апостолами, так і над усіми вірними вселенської Церкви. Спираючись на тій догматичній підставі, св. Отці добачували та признавали і спеціальну вищу гідність та Богом дану вищу власть в особах наслідників св. Петра, в єпископах Риму і, послідовно, як це побачимо нижче, до єпископів Риму звертались вони в усіх справах віри й обичаїв, а то й церковних порядків, просячи їх, а то й вимагаючи від них авторитетного рішення в спірних справах яко від таких, що їх єдиних послухає вся Церква.

При аналізі науки св. Отців треба нам пам'ятати, що в тодішніх давніх часах ніхто не оспорював ні першенства св. Петра, ні першенства римських архиєреїв і тому св. Отці не писали спеціальних трактатів ні про св. Петра, ні про пап-

ство. Великі й вичерпні трактати писали вони тільки проти єресей і єретиків, або в обороні Божої науки перед нападами поган, жидів чи імператорів, або також поучні твори для вірних. Головні ж єресі тих часів нападали найбільше на божество І. Христа та на Святого Духа, пізніше на богоматеринство Преч. Діви Марії, а, накінець, і на почитання св. ікон та мощей Святих Божих Угодників. Еклезіології, чи пак науки про св. Церкву та про її устрій, вони мало коли зачіпали. Тому то св. Отці про св. Петра чи про римських єпископів писали тільки принагідно й то переважно тільки в проповідях, або в листах один до одного. А все ж таки і в тих проповідях чи листах св. Отців знаходимо дуже багато цінного матеріялу, що показує нам, за кого мали вони св. Петра та кого бачили вони в єпископах Риму.

1. Свідоцтва перших трьох віків

Одні з найкращих своєю простотою свідоцтва до нашого предмету маємо від т. зв. Апостольських Отців — св. Ігнатія Богоносця, єпископа Антіохії та св. Полікарпа, єпископа Смирни, але їх ми подамо в дальшому розділі, де викажемо загальну віру православного Сходу від перших післяапостольських часів. Тут наведемо інші свідоцтва з трьох перших віків, що покажуть нам, яку увагу та з якої причини таку увагу присвячували перші єрархи Сходу далекому єпископові Риму і римській катедрі, ще й у часах, коли вся Церква ще купалась у крові мучеництва та ховалась у підземеллях катакомб.

Перші замітніші Отці та церковні письменники на Сході не мали спокійного часу, ані нагоди на те, щоб писати догматичні твори чи виголошувати довгі проповіді. Бодай нічого подібного не збереглося до наших часів. За те пильно записували вони і зберігали кожен важнішу історичну замітку, що торкалась св. Апостолів, головню ж св. Петра. Їм належало більше на зберіганні документів про апостольське наслідство церковної єрархії, ніж про те, щоб його доказувати чи обороняти тоді, коли ще ніхто його не спорював. Ось, історія нараховує около 20 документів із самих тільки перших двох віків християнства, в яких знаходяться поіменні списки єпископів Риму, від св. Петра почавши. Ті письменники просто шукали й записували кожен відомість про діяльність та місце побуту св. Петра. Один із перших таких списків уложив св. Іринеї, уроженець Смирни й учень Апостольського Отця, св. Полікарпа, єпископа Смирни.

Св. Іринеї, около 170 року по Хр., в своєму творі „Проти єресей” писав: „Ті, що хочуть бачити правду, повинні в кожній Церкві шукати за апостольським переданням, що явилось по всьому світу; і треба нам переглянути всіх, кого Апостоли поставили єпископами та й їхніх наслідників аж до нашого часу, які не вчили, ані не знали нічого такого, що ці (єретики) божевільно проповідують. Аджеж, коли б Апостоли були знали якісь скриті тайни і вчили про них тільки досконалим, ховаючи їх перед іншими, то певно були б їх передали тим, кому й самі Церкви віддали під опіку. Бо ж дуже досконалим й у всьому бездоганним хотіли мати

тих, кому передавали свій власний учительський уряд та кого лишали своїми наслідниками. Але тому, що задовно було б вичисляти в цій книжці апостольське наслідство по всіх Церквах, — ми застидаємо єретиків, коли вкажемо на апостольське передання та проповідувану всім людям віру найвищої, найстаршої і всім знаної римської Церкви, яку заснували й поставили найславніші два Апостоли — Петро й Павло. З тією Церквою, задля високого її начальства, повинна згоджуватись кожна Церква, себто — всі вірні розсіяні по всьому світу, бо в ній усі вони зберігають передання одержане від Апостолів. Блаженні Апостоли, заснувавши й упорядкувавши ту Церкву, Лінові передали єпископство завідувати нею... За ним слідував Анаклет; після нього єпископство від Апостолів одержав Климент, який і бачив Апостолів, і розмовляв з ними... Сьогодні, яко дванадцятий, від Апостолів має єпископство Єлевтерій. Таким порядком і наслідством апостольське передання в Церкві та проповідування правди — дійшло аж до наших часів.”³ Отже, щоб знати, яке є передання Апостолів та яка є наука вселенської Церкви, за словами св. Іринаєя, вистачає приглянутись науці однієї тільки Церкви римської, бо „в ній зберігають” те передання всі інші Церкви.

Оце римська Церква є апостольським і віронавчальним осередком для всіх інших Церков уже в заранні християнства. На якій підставі? На тій підставі, що її заснували св. Апостоли Петро й Павло, особливо ж Петро, які й передали свій

власний учительський уряд не наставникам інших Церков, що їх вони вже заснували по різних містах Сходу, а передали його тим, що слідували після Петра на престолі римської Церкви, яким і всю Божу Церкву віддали в опіку. Ось, Петрове наслідство є підставою того, що римська Церква є найвищою та що через те Христом установлене наслідство повинні годитися з нею всі інші Церкви.

Св. Кипріян, єпископ Картагінни в Африці († 258) і великий Святий православної Церкви, хоч і довгий час сперечався з папою св. Стефаном у справі перехрещування єретиків та дорікав йому за двох єспанських єпископів, усе ж таки, при тому всьому, ясно проповідував так першенство св. Петра, як і першенство римських архиєреїв. Ось, його слова: „Господь оснував Свою Церкву на Петрі...” „Петро, що на ньому Господь поставив Свою Церкву”..., „на ньому одному.”⁴ Він же, пишучи про римську Церкву, говорить: „Один є Бог, і один Христос, і Церква одна, і катедра, поставлена за словом Господа, на камені — одна”.⁵ Св. Кипріян ще й пояснює, для якої цілі Христос особливо відзначив одну апостольську катедру: „Щоб показати єдність, (Ісус) створив одну катедру і Своєю властю зробив, щоб така єдність походила від одного. Чим був Петро, тим були й інші Апостоли, обдаровані рівною частию гідности і власти, але початок виходить із одности, і Петрові дане було першенство, щоб відзначити єдність Церкви і єдність катедри... Якщо хто противиться Церкві, якщо відділюється від престолу Петра, на якому поставле-

на Церква, то чи такий може твердити, що він ще в Церкві?”⁶ В листі ж до папи Корнелія св. Кипріяна негодує на єретиків, що ці відважуються їхати до Риму, щоб там оправдатись і приєднати папу на свій бік: „Ще відважуються піднімати порожі до катедри блаженного Петра, до тієї голови Церкви, від якої вийшла священнича єдність...”, „бо єднання з тобою — це єдність вселенської Церкви, і любов”.⁷

В наведених словах св. Кипріяна вже ясніше підкреслена роль св. Петра як єдиної, Христом поставленої основи Церкви. Він основа, він же й видимий голова-начальник Христом установленого джерела та осередку церковної єдності. Без Петра нема ладу та єдності в Церкві, без єднання з Петром нема ані єднання з Христовою вселенською Церквою.

Св. Епіфаній, єпископ Саламіні († 403) під кінець III-го віку, обороняючи божество Св. Духа, як також і потребу покути, принагідно згадував ім'я св. Петра й ось, як писав: „Петро, князь Апостолів... тверда скеля, на якій, мов на підвалині, Господня віра спирається, на якій і Церква поставлена. Бо, понайперше за те, що Христа визнав Сином живого Бога, почув він: на цій вірі твердої скелі побудую мою Церкву... Але й сам він був найсильнішим каменем будівлі й підвалиною Божого дому, коли після заперечення Христа, мов би віднайдений Господом, навернувся, вельми відзначений почув: „Паси вівці мої” та й „Паси ягнята мої”, і втретє: „Паси вівці мої”.⁸ А на іншому місці той самий Святий пише: „Богом є Свя-

тий Дух... і тому святі люди називаються домом Божим... як це свідчить князь Апостолів, який удостоївся того, що Господь назвав його блаженним... Це й відповідало тому, хто був перший між Апостолами, цій твердій скелі, на якій побудована Божа Церква та яку й пекельні брами не переможуть. Під брамами пекла треба розуміти ересі та творців ересей. Віра спирається на тому, хто одержав ключі неба, хто на землі розв'язує і вяже в небі. Він і розбирє всякі тонкіші питання віри. Це той, що три рази заперечував (Господа) і три рази під клятвою вирикався Його, заки півень запіяв. Але Той, хоч по тілу з Марії народився, Він — Бог, що з неба й від Отця прийшов. Від Нього це Петро почув: „Петре, паси вівці бої”, і йому це відданий догляд над отарою, якою він рядить та верховодить знаменито, ведений силою свого Господа”.)

І знову Петро — це найсильніший, найтвердший камінь, на якому Господь побудував Свою Церкву. Побудував на Петрі і на його вірі. На Петрі стоїть Христова Церква, на ньому спирається й віра Христова. Він — підстава Церкви, він же й підстава віри. Але він zarazом і єдиний та найвищий завідатель та зверхник Церкви, бо йому єдиному віддав Христос догляд над Божою отарою, коли сказав: „Паси вівці Мої”.

Ориген († 255), хоч і не святий, бо згодом поблудив у вірі, але яко великий письменник перших віків християнства на Сході, в своїх писаннях не мало світла кидає на загальну віру первісної Церкви. Ось, у коментарі на св. Євангелію від Матея,

згадавши про те, що І. Христос одному тільки Петрові обіцяв дати ключі небесного царства, аналізує потім Христові слова сказані до всіх Апостолів: „Що тільки звяжете на землі, буде звязане й на небі” — і так продовжує: „Видається, що те, що перше єдиному Петрові було дане, тепер Господь дає кожному, хто грішників три рази напімнув (Мт. 18, 17-18)... Але тому, що Петрові треба було дати щось більше, ніж тим, що три рази напімнули, то хоч і спільно є тут сказане про Петра те, що сказане й про інших, усе ж таки уже раніше було дане Петрові оце: „Тобі дам ключі царства небесного”, ніж оте друге: „що тільки звяжете на землі”. Бо ж справді, — пише далі Ориген, — як пильно вглянемо духом у євангельські писання, то і при всьому тому, що видається однаково сказаним так Петрові, як і іншим, побачимо там велику відмінність і визначність того, що було сказане Петрові, від того, що було сказане іншим. Аджеж, не мала це різниця, що Петро одержав ключі не одного тільки, а багатьох небес, і що тільки він звяже на землі, буде звязане не лише в одному небі, але в усіх небесах; а те, що вязатимуть чи розвязуватимуть на землі інші, буде звязане, або розвязане не в небесах, як це було дане Петрові, а тільки в одному небі. Їхня бо власть не сягає аж так далеко, як Петрова, щоб могли вязати й розвязувати в усіх небесах”.¹⁰⁾ — В поясненнях же до книги Мойсея „Вихід”, Ориген говорить про спокуси проти віри і при цій нагоді наводить приклад св. Петра: „Дивися, що каже Господь великій основі Своєї Церкви

і найтвердішій скелі, на якій Христос побудував Свою Церкву: „Маловіре, чого ти зневірився?”¹¹) — А, накінець, у поясненнях до послання св. Ап. Павла до Римлян, пише: „Тому це любов називається першою заповіддю, і в Євангеліях найбільше за все поручається любов, і від Петра, коли (Господь) передавав йому найвищу опіку над отарою овець, та й коли на ньому, мов би на якомусь ґрунті будував Свою Церкву, — не вимагано визнання іншої чесноти, як тільки однієї любови”¹²

Оце свідоцтва перших трьох віків Церкви. Хоч які тяжкі, болючі й сумні були ті віки, проте скільки ясного визнання віри в першенство св. Апостола Петра та його наслідників, єпископів Риму знаходимо вже в тих найтяжчих для Христової Церкви часах. Віра й наука св. Отців і Учителів у першенство та найвищу власть св. Петра вчити й рядити в Христовій Церкві — вже від перших років християнства спирається на тому, що сам Божий Син, а не хто інший, дав Петрові першенство і власть рядити та бути осередком і товкмачем Божого об'явлення. Навіть і пізніший відступник, Ориген, із таким притиском підкреслює вищість св. Петра за інших Апостолів та найвищу його власть у Церкві, що здається, він не тільки викладає загальну науку Церкви, але ще й полемізує з майбутніми противниками, які казатимуть, що Петро — це тільки рівний між рівними собі Апостолами. Основа вищости Ап. Петра та його першенства влади в Христовій Церкві, по науці Отців, першенство Петра — це Божа установа ведена силою Гос-

пода й саме тому Церкву очолювану такою Божою установою „ані пекельні брами не переможуть”.

2. Найбільші світила Сходу

Ще кращі свідоцтва про першенство св. Петра та його наслідників, єпископів Риму, подає нам чи не найбагатший на великих св. Отців IV-ий вік християнства. В цьому віці маємо найглибшого богослова-поета Сходу — св. Єфрема Сирійського, найкращого проповідника всіх часів — св. Івана Золотоустого, одного з найсильніших характерів у східній Церкві — св. Василія Великого і взагалі цей вік дав Церкві представників і стовпів істинного православ'я. Цікаве, що всі вони походили з Сирії, або Малої Азії, коли ж саме Греція давала Церкві по найбільшій часті майже самих тільки єретиків. Пригляньмося, як задивлялись на св. Петра та його наслідників ті найкращі світила первісного православного Сходу.

Св. Єфрем († 373), великий приятель і почитатель св. Василія В., подає нам одне з найкращих свідоцтв віри християнського Сходу в першенство й верховну власть св. Петра в Христовій Церкві. Ось, прегарні його слова: „Симоне, учню мій, — говорить св. Єфрем словами Христа Господа, — я поставив тебе основою святої Церкви, каменем тебе назвавши, на тобі бо спочине моя будівля; ти начальник тих, що будують Церкву на землі; коли б вони щось злого будували, то ти, основа, здави їх; ти початок джерела, що з нього черпається на-

ука моя; ти — голова учнів моїх; через тебе я напоюватиму всі народи; через тебе я щедро роздаю життєдайні дари, всім відповідні; тебе я вибрав, щоб ти був, мов первородний у моїй Церкві, щоб ти стався спадкоємцем скарбів моїх; ключі царства могого дав я тобі. **Оце найвищим завідателем установив я тебе над усіми богатствами моїми.**”¹³⁾

Крім того головного свідоцтва з творів св. Єфрема, маємо ще й його подрібніші пояснення до текстів Св. Письма. Ось, у поясненнях до слів І. Христа „Ти є Петро” — св. Єфрем переповідає ті слова свobodно в такій формі; „Блаженний ти, Симоне Йонин... і я кажу тобі: ти є Кифа, і на цій кифі поставлю мою Церкву, і брами пекла не переможуть тебе”. Те саме повторює він у поясненнях до 54 глави пророка Ісаї: „і брами пекла не переможуть тебе”.¹⁴⁾ У поясненнях до 62 глави прор. Ісаї, св. Єфрем пише про св. Петра: „І називатимешся новим імям — свята Церква. Це накладають на нього (на Петра) Господні уста, коли кажуть: на цій скелі побудую Церкву мою і брами пекла не переможуть її”.¹⁵⁾ А в гимнах про Симона-Петра, він знову пише: „Блаженний ти, Петре, бо Син Божий поклав тебе в підвалину Церкви, щоб ти вдержував усе сотворіння, як Він удержує всю вселенну”.¹⁶⁾ В проповіді ж на Преображення Господнє, св. Єфрем каже, що „Симона післяв Господь будувати Церкву по світі... Петро, про якого Великий Пастир засвідчив: на цім камені побудую Церкву мою”.¹⁷⁾ А на іншому місці він пише: „коли бачив (Іван Хреститель), що його життя добігає до кінця, передав своє

стадо Князеві Пастирів; подібно і Господь, щоб показати пастирську дбайливість за своє стадо, передав його в часі смерті старшому з пастирів, Петрові, якого уста визнали Його, якого сльози послужили за порукою. Заки Господь не дістав такої за поруки, так довго не дав йому навіть кілька овець; потрійне ж визнання, яке дав Петро, Він прийняв як вірну заставу за три часті стада, що їх передав йому''.¹⁸⁾ І ще раз величає той святий Учитель верховного Апостола Петра: „Величатиму тебе блаженним, Симоне, Петре, який тримаєш ключі, що їх Дух зладив... О, блаженне стадо, повірене твоїй опіці, о, блаженний ти, що одержав місце Голови й Уст у соймі братів твоїх, що складається з учнів і дітей Господніх.”¹⁹⁾

Св. Єфрем зібрав тут коротко майже все, що вчить католицька Церква про владу св. Петра сьогодні, а що сьогоднішні православні заперечують. У нього св. Петро — це основа й камінь, на якому поставлена Христова Церква; він начальник і голова учнів Господніх, голова єрархів і князь пастирів Церкви; він джерело Божої науки, через яке сам Христос напоює всі народи; він первородний і спадкоємець і найвищий завідатель у Божій Церкві. А все це на тій підставі, що Петрові дав Христос ключі царства та що його опіці поручив Своє стадо. Отже всі титули і вся влада св. Петра в Христовій Церкві випливають із Христових слів про скелю-камінь, про ключі та про овець, отже є установою Божою, установою повною Божого змісту та Божої сили.

Св. Василій Великий († 379), співученик пізнішого імператора Юліяна Апостати, як також і пізнішого папи Ліберія, з часів студій в Атенах, не раз негодував на західніх єрархів, а то й на самих папів, за їхню нерішучість і зволікання в полагоджуванні тяжких і замотаних справ Церкви на Сході, проте, природне огірчення не засліпило його віри, бо оце, в творі проти Євномія, він говорить: Петро, син Йонин, за визначну віру став основою, на якій поставлена Церква".²⁰⁾ А на іншому місці пише той Святий: „Петра поставив (Христос) по Собі пастирем Своєї Церкви, бо каже: ... паси вівці мої".²¹⁾ У проповіді ж про Божий Суд, св. Василій В. говорить: „Блаженний Петро, хоч був поставлений зверхником усіх учнів, хоч він одержав більше похвал, ніж усі інші, бо названий був блаженным, і ключі небесного царства одержав, все ж таки він почув від Господа: якщо не вмию тебе, то не будеш мати участі зо мною".²²⁾ І оце на основі тієї віри в першенство св. Петра, св. Василій Вел. взивав папу Дамаза, щоб цей, як найвищий учитель у Церкві, сказав своє слово, й тим приборкав єретиків: „Найшановніший Отче, майже весь Схід потрясений великою бурею та прибоєм... Єдину захорону від того всього бачили ми у відвідинах вашого милосердя... Коли ж наша надія завела нас, тоді ми постановили собі листом благати вас, щоб ви прийшли нам на поміч і вислали до нас людей, які так думають, як і ми, щоб вони погодили розєднаних, або довели Церкви до взаємної любови, або, щоб принайменше могли

вказати вам точніше на спрчинників заворушень, щоб так опісля й самому вам було ясно, з ким ма-ти єднання. Нічого нового не просимо від вас, а тільки того, що вже давніше звикли були робити інші блаженні й боголюбиві мужі, особливо ж ви самі. Ми знаємо з багатьох згадок і з оповідань наших батьків, як також із листів, які й по сьогодні переходять в нас, що блаженніший єпископ Діонісій, який засяв у вас і правістю віри, і ба-гатьома чеснотами, — споглянув на нашу Церкву в Кесарії та й батьків наших посланнями кріпив... Але сьогодні тяжче й багато сумніше наше по-ложення та й більше дбайливости потребує... Тому, якщо не споможете нас тепер, — пізніше не буде-те мати кому навіть руки подати, бо всіх подо-лає сила єреси". 23)

Св. Василій не тільки підкреслює верховну вла-ду св. Петра в Церкві сперту на Христових словах „Ти є Петро..." та „Паси вівці Мої", але і в на-слідниках св. Петра, єпископах Риму, бачить єди-ну захорону для Східньої Церкви в часі тяжких бур і потрясень. Як побачимо на іншому місці цієї книги, такої помочі й захорони Східня Церква шу-кала і знаходила в єпископах Риму вже від першого віку християнства.

Св. Григорій із Назіянзу († 389), найсердечні-ший приятель св. Василя В., аналізує Христові слова: „Ти є Петро, і на цім камені побудую Цер-кву мою", — ось як пише: „Дивись, як із усіх Христових учнів, — а всі вони були визначні, високо поставлені та гідні бути вибраними, — тіль-

ки він (Петро), названий скелею, й він, задля віри своєї, стається основою Церкви”.²⁴⁾ Петра називає він „найвизначнішим із Христових учнів”²⁵⁾ та „найвищим стовпом Церкви”.²⁶⁾ А на іншому місці, порівнюючи старинний Рим із Новим Римом-Царгородом, св. Григорій пише: „Що ж торкається їхньої віри, то давній Рим, як давніше, так і сьогодні, правою дорогою йде, обіймаючи весь Захід спасенною наукою, як і годиться йому, що над усім верховодить. Новий же — давніше стояв на рівних ногах, але не так сьогодні”.²⁷⁾

Св. Григорій Ниссійський († 396), рідний брат св. Василя Вел., описуючи подію в Кесарії Філіповій, коли то Ісус змінив імя Симона Йони на Петра, ось, як прегарно пише в своїй 15-шій гомілії на „Пісню Пісень”: „Цей (Петро) через віру — всією душею придався до Агнца, й із зміною імени Господь перетворив його в щось божественніше, Симона перейменував і зробив Петром... Великий цей Петро не поступово зростав, щоб дійти до тієї ласки, але рівночасно і брата послухав, і Агнцеві повірив, і так вірою звершився: причіпившись до петри (Христа) — в Петра перетворився”.²⁸⁾ В тій самій проповіді св. Григорій каже, що Господь „через Петра всім єпископам передав ключі небесних дібр”. У проповіді ж на празник св. Стефана первомученика, св. Григорій говорить: „Той, кого Господь поставив зверхником (протостатес) і начальником (корифаіос) апостольського хору, одержав славу відповідну до своєї гідности, прикрашений мучеництвом подібним до Господніх страстей; він бо, на

хресті розпятий, відбив на собі царський образ нашого Господа”.²⁹⁾ Під кінець же тієї самої проповіді св. Григорій каже, що з мучеництвом св. Стефана святкуємо й пам’ять усіх Апостолів-мучеників, особливо ж пам’ять „Петра, який є головою (кефале) Апостолів, та з яким разом прославляємо й усіх інших членів Церкви. На ньому закріплена Божа Церква. Він бо, по обітниці, що її дав йому Господь, є твердою й незрушимою скелею, на якій Господь побудував Свою Церкву”.³⁰⁾

Прегарні слова обох св. Григоріїв! Єдиний тільки Петро „названий скелею”. „Симон... причіпившись до петри (до Христа-Скелі) — в Петра (в Скелю) перетворився”. Цими словами оба св. Григорії мов би нагадують божеську тривалість і продовження Божого об’явлення в Петрі й через Петра. Старозавітня „Скеля-Бог” живе в „Скелі-Христі”, Симон же Йонин, причіпившись до „петри”, себто до „Скелі-Христа”, — перетворився в „Скелю-Петра”, як залізо, причіпившись до магнету, перетворюється й само в магнет. Через це і стався Петро чимось „божественішим”, єдиним, якого сам Бог обдарував найвищими Своїми Божими властями.

Св. Кирил Єрусалимський († 386), пояснюючи те місце в Євангелії (Мт. 16, 13-15), де Христос запитує Своїх учнів, за кого мають його люди, за кого мають Його вони самі, ось, так пише: „Коли всі мовчали, — бо ж і перевищало людські здібності таке знання, — тоді Петро, князь Апостолів і найвищий речник Церкви, не вишуканою мовою покористувався, й не людським мудру-

ванням переконаний, а зісланим до розуму сьйвом Отця перейнятий, відповів Йому: Ти є Христос, і не тільки просто: Христос, але Син живого Бога. І зразу ж після того (Ісус) долучив звіщення про блаженність, що перевищала людські здібності”.³¹⁾ А розбуджуючи в серцях катехуменів надію на спасіння, св. Кирил вказує на приклад св. Петра й каже: „Хай ніхто не розпачає над своїм спасінням. Петро, найвищий між Апостолами і їхній князь, трикратно вирікся Господа перед простою служницею, але, розкаявшись, гірко плакав... і за те не тільки одержав прощення..., але й зберіг дану собі гідність Апостола”.³²⁾ У XIV-ій своїй катехетичній науці св. Кирил наводить свідків Христового воскресіння й додає: „Про це свідчить і Петро, який три рази вирікся Христа, але пізніше й визнав Його трикратно і дістав приказ пасти духовних овець”.³³⁾ А накінець, у XVII катехетичній науці св. Кирил Єрусалимський розповідає про дальшу долю Апостолів після зіслання Св. Духа і каже: „Силою того самого Духа князь Апостолів і ключник небесного царства — Петро, в Христове імя уздоровив паралітика в Ліді, що сьогодні Діясполем називається”.³⁴⁾

Св. Дидим Олександрійський († 398), учений сліпець і церковний письменник, у своєму творі про Пресв. Трійцю (книга I), розбираючи Христові слова сказані до св. Петра: „Блаженний еси, Симоне Йонин, бо не тіло й кров відкрили тобі, а Отець мій, що на небесах”, ось, як пише: „Блаженним назвав його Той, Хто сам єдиний є блажен-

ний Господом. На цьому камені побудовані є Церкви, яких і пекольні брами, себто, хитрощі єретиків, не переможуть; йому дані ключі небесного царства..., крім того, одержав він владу, чи краще, через нього всі одержали її — не відкидати тих, що впали, але приймати їх, якщо спам'ятаються, бо ж ніхто не є без гріха, хіба тільки Той один, Хто Петрові дав таке право — приймати тих, що впали”.³⁵⁾ У тому самому творі св. Дидим ще два рази згадує ім'я св. Петра й називає його „корифеєм” (начальником) та „верховодом між Апостолами”.³⁶⁾

Отже по науці св. Дидима, Кирила, Григоріїв і інших світил Сходу, — св. Петро завжди вищий за інших Апостолів так у праві рядити Христовою Церквою, як і в найвищому, тільки йому одному даному уряді навчати всю Церкву Христової віри. Він — голова й начальник Апостолів, він — скеля й основа, на якій поставлена Христова Церква, він найвищий речник Церкви, він і найвищий пастир, який приймає, або відкидає тих, що впали. І не з чого іншого виводять вони ту найвищу владу і гідність св. Петра, а завжди тільки з Христових слів: „Ти є Петро-скеля” та „Паси вівці Мої”, отже виводять те все з Божого об'явлення, чим підкреслюють Боже походження того першенства керівної, судейської та навчальної влади св. Петра в Христовій Церкві.

3. Св. Іван Золотоустий

Св. Іванові Золотоустому мусимо відступити окреме місце між свідками віри первісної Церкви

в першенство св. Петра. Цей Святий так багато писав і говорив про св. Петра й так ясно підкреслював його вищість та верховну владу над Апостолами й над усією Христовою Церквою, що ми мусіли б видати хіба окрему поважну книжку, коли б хотіли помістити всі цитати, в яких цей Святий величає св. Петра князем, начальником, верховодом чи головою Апостолів та найвищим архипастирем Христової отари на землі. Але вистачає, як наведемо хоч кілька найважливіших та найбільш вирішальних у нашій справі текстів, щоб побачити, як розумів св. Іван Золотоустий ті слова, що їх І. Христос говорив до св. Петра та й кого взагалі бачив він у св. Петрі.

Св. Іван Золотоустий († 407), славний архиепископ Царгороду, походженням із Антіохії (в Сирії), найкращий проповідник Сходу на всі часи, пояснюючи слова: „Ти є Петро, і на цім камені побудую Церкву мою”, — пише: „Петро названий каменем, на якому Христос поставив Свою Церкву, на цім камені побудую Церкву мою, то є, на цій вірі й на цьому визнанні”.³⁷⁾ Розбираючи дальші слова євангельського тексту, св. Іван пояснює значення власти ключів і так каже: „Петро має ключі; коли він сказав: Ти є Христос, Син Божий, — тоді й одержав ті ключі. Він відчиняє двері до царства тим, кого бачить визнавцями Сина, а зачиняє двері до Церкви перед тими, які називають Його сотворінням і цим Бога хулять. Бо сам він одержав ключі не раніше, як щойно тоді, коли сказав: „Ти є Син Божий”, тоді почув він від Христа й те: Блаженний ти, Си-

моне, сину Йони: і тобі дам ключі небесного царства. Після визнання — власть, після віри — доручення Церкви й царства”.³⁸⁾

Св. Іван гарно відрізняє власть ключів, уділену одному тільки Петрові, від власти відпускати гріхи, що її Христос уділив усім Апостолам разом із св. Петром. Оце він пише: „Що це значить: дам тобі ключі? Як Отець дав тобі пізнати мене, так і я даю тобі ключі... ключі неба. Тим Він обіщує дати йому те, що притаманне тільки одному Богові, а саме: розрешати від гріхів і непорушною зробити Церкву... та й простого рибака показати сильнішим усякого каменя, коли повстане проти нього вся вселенна”.³⁹⁾ „Хотілося б мені запитати тих, що принижують Сина (себто аріян), — продовжує св. Іван: — котрі дари є більші — ті, що їх Отець дав Петрові, або ті, що їх дав Син? Отець дав Петрові об’явлення про Сина; Син же об’явлене пізнання про Отця та про Себе самого — поширив по всій вселенній і простому смертельникові, давши йому ключі, доручив власть над усім небесним, а цей поширив Церкву по всій вселенній і показав її сильнішою за саме небо. Бо небо й земля перейдуть, слова ж мої не перейдуть.”⁴⁰⁾

В проповіді на честь св. Ігнатія Богоносця, ось, як говорить св. Іван до своїх земляків у місті Антіохії: „Особливішим способом дбав Господь за це місто (Антіохію), що й ділом показав: бо оце Петрові, якого поставив зверхником усієї землі, якому ключі небес передав та якого судові і владі повірив усе, — йому приказав перебувати тут дов-

ший час; так уважав Він це наше місто, мов би рівним усій землі”.⁴¹⁾

Св. Іван Золотоустий на кількох місцях говорить і про те, що хоч І. Христос уже показав, що Петра приготує Собі на Свого заступника, все ж таки Апостоли не раз сперечались між собою, хто з них буде більший у Христовому царстві. „Щось людське діяло в учнях; — каже св. Іван. — Соромлячись виявити свою пристрасть, на яку нездужали, вони не запитують просто: чому Ти Петра вшановуєш більше, ніж нас? Чи ж він щось більше за нас? Соромились так сказати й тому запитують неозначено: хто саме більший?”⁴²⁾ А на іншому місці, де говорить про другий такий спір учнів за першенство, св. Іван пише: „Бачиш, які недосконалі всі вони... Але... приглянься дальшому їхньому життю й побачиш їх уже вільними від усіх тих пристрастей. Послухай, як той сам Іван, який підходить тепер до Ісуса і просить першенство (Мт. 20, 21), — завжди відступає його Петрові”.⁴³⁾

На більше місцях розбирає св. Іван і другий найважніший текст Христових слів сказаних до св. Петра: „паси вівці мої”, — й оце він запитує: „Чому Христос поминає інших учнів, а говорить про це з одним тільки Петром? Тому, що він вибраний ізпоміж Апостолів, уста учнів, верховний у їхньому зборі... Якщо запитає хто: чому престіл Єрусалиму одержав Яків (а не Петро)? — то я відповім, що Петра поставив Христос учителем не для цього престолу, а для всієї вселенної”.⁴⁴⁾ Цю найвищу гідність св. Петра підкреслює св. Іван і

більше разів, коли говорить: „Петро — верховний у соймі учнів, уста Апостолів, голова того братства, наставник усієї вселенної, основа Церкви”.⁴⁵⁾ „Йому повірені всі, аджеж, до нього сказав Христос: і ти колись, навернувшись, утверджує братів твоїх”.⁴⁶⁾ У проповіді проти юдеїв, св. Іван пише: „Петро стався першим між Апостолами і йому була повірена вся вселенна”.⁴⁷⁾ Згадуючи розмову Ісуса з багатим молодцем (Мр. 10,17) та слова св. Петра: „ось, ми все покинули та й пішли за тобою” (Мр. 10, 28), св. Іван пише: „Оце він (Петро), ще не ставшись пастирем, мав душу пастиря; ще не одержав начальства, а вже показував власну начальникові дбайливість, піклуючись усією вселенною”.⁴⁸⁾ А в 31-ій своїй проповіді св. Іван Золотоустий уже в IV віці дав відповідь на твердження сьгоднішніх православних, що, мовляв, усі Апостоли були собі рівні, отже, й Петро був тільки рівний між рівними собі Апостолами. Оце слова св. Івана Золотоустого: „Між Христовими учнями не всі були рівні, бо три з них були визначніші за інших; та й між тими трьома (себто Петром, Яковом і Іваном) була велика різниця... Петрові перед ними передає першенство, коли каже: любиш мене більше за цих?”⁴⁹⁾ В Слові про священство” св. Іван переводить паралелю між потрійним запереченням св. Петра та потрійним виявом його любови, й отак пише: „Христос, розговорившись із верховним Апостолом, сказав: чи любиш те мене? Так запитує.. щоб показати нам, як дуже залежить Йому на начальстві над цими вівцями... як дуже полюбив Він Свою Церкву, а цим і Петро-

ві, й усім нам хотів показати, як дуже повинні дбати за неї і ми”.⁵⁰)

В поясненнях до Діянь св. Апостолів, св. Іван Золотоустий зупиняється на виборі Матія, що мав зайняти місце відпавшого Юди. В Діяннях говориться про те, що св. Петро радився з Апостолами та іншими учнями над тим, кого і як поставити на місце Юди (1. 16). Св. Іван про це так пише: „Петро, як людина запальна, як той, якому Христос повірив стадо, як перший у зборі, — завжди перший забирає слово... Але чому це він нараджується з ними? Для того, — відповідає св. Золотоустий, — щоб той вибір не став предметом спору... Того він завжди виминає: тому й каже на самому початку: мужі, брати, треба вибирати зпоміж нас. Він віддає це діло під суд більшості... Якже ж? Невже не вільно було вибирати самому Петрові? Зовсім вільно було. Але він того не робить, щоб не показати себе пристрасним; а з другої сторони — він ще не одержав Св. Духа... Така дбайливість наставника! Він перший поставив учителя (Матія)... Він далекий від усякого славолюб'я і змагав тільки до одної мети, хоч не однакове з іншими мав він призначення. Зрештою, такий поступок був природний із огляду на чесноту тієї людини, а також із огляду на те, що в тому часі начальство було не гідністю, а турботою за підчинених... Дивись: їх було сто двадцять люда, а з усієї тієї сили він вимагає (вибрати) одного... Він перший розпоряджує в цьому ділі, бо ж йому повірені всі. До нього ж бо сказав Христос: і ти колись, навернувшись, утверджує братів твоїх... І

дивись, як наслідує він свого Вчителя: завжди розмірковує на основі Св. Письма”.⁵¹⁾

Розповідаючи про дальшу діяльність св. Петра після зіслання Св. Духа, — св. Іван пише: „Мов вождь — він усе обходив, наглядаючи за порядком: що треба зібрати, що прикрасити, що вимагає його приявности. Дивись, як він усюди проходить і перший він там, де треба було вибрати Апостола, перший він там, де треба сказати юдеям, що Апостоли не п'яні; коли треба було оздоровити кулявого, коли треба було проповідати, перший він перед усіма, коли треба було переговорювати з властями, чи з Ананеїєю, чи коли тінню треба було оздоровлювати. Де небезпека, або коли треба заряджувати — там він є. А де все йде спокійно, там усі (Апостоли) є разом”.⁵²⁾

А як задивлявся св. Іван Золотоустий на єпископів Риму? В них саме бачив він наслідників св. Петра, якому „поручено всю вселенну”. Ось, у проповіді про священство він говорить: „Навіщо ж Божий Син пролляв Свою Кров? На те, щоб позискати тих овець, що їх повірив Петрові і його наслідникам”.⁵³⁾ Коли ж 403 року імператор при допомозі придворних єпископів скинув його з царгородського престолу і вислав на заслання, тоді св. Іван Золотоустий звертався зо скаргою до папи Іннокентія і просив: „...потрудіться заявити посланням, що все — зроблено протизаконно, не має жадної сили... обвинених же в такому ділі покарати згідно з церковними канонами. А нам, що є безсилі в тому всьому... дозвольте безперестанно ко-

ристуватись вашими посланнями, вашою любовю та всім іншим, як і дотепер”.⁵⁴) Як бачимо, св. Іван Золотоустий визнавав за далеким єпископом Риму право судити й карати єрархів Сходу, навіть патріархів Царгороду, в цьому випадку патріарха Теофіла з Олександрії, що з царської ласки засів на патріяршому престолі в Царгороді на місце усуненого св. Золотоустого. Недовго перед своєю смертю, в другому листі до папи Іннокентія він писав: „...ваша прихильність і багатство вашої щирої любови — є нам великою потіхою. Це наша стіна, наша твердиня, безбурна пристань наша”.⁵⁵)

Думаємо, що тих свідоцтв із творів св. Івана Золотоустого аж надто вистачає. Як у св. Єфрема, так і в наведених текстах цього найславнішого єрарха Царгороду, маємо коротко зібране і з притиском підкреслене все те, що вчить католицька Церква про верховну владу св. Петра по сьогоднішній день. По науці св. Івана, Петро — це скеля сильніша всякої скелі, це основа Христової Церкви. Петро не рівня іншим Апостолам, він — верховний голова в їхньому зборі, він найвищий пастир і зверхник усієї Церкви по всій вселенній, він єдиний має ключі Божого царства і власть над усім небесним. Та не тільки Петро має всю ту власть. Мають її і Петрові наслідники й тому св. Іван Золотоустий звертається до них з проханням, щоб вони авторитативно виступили в обороні ладу в Церкві як ті, що мають право так виступати в усій Церкві, навіть у Царгороді. Все це виводить св. Золотоустий із Божого об’явлення, з євангельських текстів

Христових слів: „Ти є Петро-скеля” й „Паси вівці Мої” та й він один із перших покликується і на третій текст Христових слів „Утверджуй братів твоїх”. Отже вся гідність і верховна влада св. Петра в Церкві, по думці св. Івана Золотоустого, походить не від кого іншого, а від Бога.

4. Свідectва пізніших віків

В V-му й дальших віках Церкви на Сході вже помічається повільний занепад східної богословії. Щодалі, то все менше Отців Церкви, менше правдивих і великих Святих, менше й визначних та цінних церковних письменників. Усе ж таки, і з того пізнішого часу маємо ще гарні свідectва, що potwierджують віру колишнього православного Сходу в першенство св. Петра та його наслідників, єпископів Риму.

Св. Астерій, єпископ Амасійський († 410) в митрополії Понту в Малій Азії. Він — сучасник св. Івана Золотоустого, а VII всел. Собор зачислив його до Отців Церкви. В гомілії VIII на празник св. Петра й Павла, цитуючи слова пророка Ісаї (28, 16), що Отець небесний Свого Сина поклав „угловим каменем, щоб Він був основою світу”, отак пише: „А Єдинородний, як написано в святих Євангеліях, у Свою чергу, Петра назвав основою Церкви: Ти є Петро, і на цім камені побудую Церкву мою. І справді, Він (Христос), перший, як той великий і міцний камінь, був скинений у прірву цього світу, в долину сліз, ...щоб, підтримуючи всіх

християн, збудованих на Ньому, підняти до висот, які є житлом нашої надії. Бо „ніхто не може покласти іншої підвалини, окрім тієї, що положена, якою є Христос” (І. Кор. 3, 11). Але ж подібною назвою вшанував Спаситель наш і першого Свого учня, назвавши його каменем віри. І так, через Петра, що стався правдивим і вірним учителем благочестя, зберігається тверда й непорушна підвалина Церков. Отже, міцно збудовані цим праведним (Петром), стоїмо ми, що є християнами від сходу сонця аж до заходу. Хоч від часу проповідування Євангелії багато тяжких досвідів було, й багато тиранів, між ними перший — диявол, який бурями диявольських духів і переслідуваннями християн намагався в основах розбити Церкву, проте ніщо не явилось міцнішим за Божу твердиню, себто за ту, що її вибудували руки першого з Апостолів”.⁵⁶⁾

Яким чином стався Петро такою непорушною основою Христової Церкви, — це показує св. Астерій в дальших словах тієї ж самої гомілії, коли пише: „Петра назвав блаженним Той, хто сам є найбільше блаженний. Цей назвав його каменем віри, основою й підвалиною Божої Церкви. Він бо через обітницю одержав ключі царства і стався паном небесних брам, щоб відчиняв, кому схоче відчинити, і зачиняв перед тими, перед якими правом треба зачинити, себто, перед тими, що є осквернені і грішні та й що заперечують те визнання, за яке він (Петро) був поставлений пильним і свідомим сторожем дїбр Церкви та наставником небесних брам. **Яка густа мусить бути ця мряка, що не дає єретикам**

бачити слідів Петра!.. Коли ж Спаситель після добровільно прийнятої смерти наміряв освятити людство, тоді, мов у застав ввіряє цьому мужеві всю вселенську Церкву, запитавши його трикратно: чи любиш Мене? Цей же, долучивши з великою готовістю до всіх цих запитань стільки ж визнань, — одержав вселенну під свою опіку, як один пастир — одне стадо, коли почув: паси вівці Мої. І так, мов замість Себе, дарував Господь найвірнішого Свого учня за батька, пастиря й наставника тим, що приходитимуть до віри”.⁵⁷⁾

Той сам св. Астерій, у тій самій гомілії в честь св. Петра й Павла наводить і те чудо, що св. Петро своєю тінню оздоровляв недужих та й каже, що цим чудом Петро перевищив навіть самого Учителя. „Та цим я не хочу слугу народів (Петра) прирівнювати до Господа, а тільки хочу вказати на те, що Бог, який через Своїх слуг дає докази Своєї могутності, жадного з Своїх учнів не обдарував стільки дарами, як Петра: що більше, зробивши його високим тими небесними дарами, поставив його вище всіх. Він бо має першенство над учнями, а також вищим за них виявив він себе сам своїми ділами, що їх довершував силою Св. Духа”.⁵⁸⁾

І ще раз підкреслює св. Астерій вищість св. Петра за інших Апостолів, коли в тій самій проповіді каже: „Блаженний великий Іван, що спочивав на грудях Господніх; великий також і Яків, якого названо сином грому; преславний і... Пилип, якого Дух ухопив, коли той Етіопцеві викладав про Спасителя (Діян. Ап. 8, 39), але всі вони мусять ус-

тупитись Петрові й признати, що вони — тільки другорядні; як порівняти ласки, що їх одержав той і вони, то той (Петро) покажеться вищим. Бо коли подрібно роздумую над усім, тоді бачу, що цей муж так у слівних виступах, як і в творенні діл усюди випереджує та перевищає решту учнів”.⁵⁹⁾

Ось, знову чудова пригадка і вказування на щось особливо божественне в Петрі. Петро — це тверда скеля, на якій поставлена тверда й непорушна підвалина Церков. Твердим є сам Петро, а через нього твердою та непорушною є й підвалина Церков, а це з тієї причини, що Петро одержав назву такого каменя й підвалини, яким є сам Христос — камінь і підвалина. Богом давані імена — це не пусті слова, це імена налиті Божою силою та наповнені особливішим Божим післанництвом. Саме тому, як каже св. Астерій, через Петра, в якому є Божа сила й Боже післанництво, Церква стала Божою твердиною, яку ніхто й ніщо не переможе. — До того св. Астерій, як і всі інші Отці Сходу, найвищу владу св. Петра виводить із Божого об'явлення, з Христових слів записаних у св. Євагенлії. Як Пресв. Трійця замість себе післала на землю Воплочене Слово-Христа, так Христос, замість себе дарував Петра, щоб цей був батьком пастирем і наставником усієї Церкви вірних. Ось, у чому, по думці св. Астерія, міститься вся божественність Петрового післанництва та ще й твердить, що хіба дуже густа мряка залягає на очі тих, які не бачать цього Божого післанництва св. Петра в Христовій Церкві.

Св. Кирил Олександрійський († 444) розбираючи запит Спасителя поставлений Апостолам: „за кого мають мене люди, за кого маєте мене ви?” — отак пише: „коли інші відповіли, ...тоді знову виступив перед них корифей (начальник) і первоверховний над ними та сказав: Ти є Христос”.⁶⁰⁾ Аналізуючи ж дальші слова Христа Спасителя: „Блажен еси, Симоне Йонин”, св. Кирил отак продовжує: „І батька його, і його самого називає Ісус, і вже не терпить, щоб називано його Симоном, бо вже тоді присвоював Собі його для Своєї влади, як Свого Власного, й тому, відповідно до того, від скелі Скелею (від петри Петром) назвав його, щоб на ньому поставити Церкву Свою”.⁶¹⁾ На іншому ж місці, в коментарі до св. Євангелії Матея св. Кирил розбирає слова: „на цім камені побудую Церкву мою, і тобі дам ключі небесного царства” — й отак пише: „Перш усього (Христос) говорить, що Церква є в його власті, хоч інакше, Св. Письмо твердить, що вона радше Богові, ніж якій людині підлягає. Бо ж і Павло говорить, що Христос здобув Собі її вільну від змази й порока (Єфес. 5, 27), але каже (Св. Письмо) також і те, що Він і заснував її, і, яко Господь сил, наділив її силою і Петра дав їй за пастиря. І відразу ж додав: і тобі дам ключі небесного царства. Такі слова не міг вимовити ні ангел, ні жадна інша розумна сила. Вони лицюють радше тільки володареві всього — Богові, який має власть над небом і землею”.⁶²⁾ Св. Кирил розбирає також і інші Христові слова сказані до св. Петра: „Я молився за тебе...” й так пояснює ці сло-

ва: „Коли Господь натякнув на учневе заперечення словами: Я молився за тебе, щоб не змаліла віра твоя”, — зараз же й потішив його словами: „І ти колись, навернувшись, утверджує братів твоїх”, себто: будь опорою й учителем тих, що через віру приходять до Мене”.⁶³⁾

Оце знову один із найбільших світил Східної Церкви, св. Кирило, прегарно схоплює божественність Христової Церкви. Вона Божа, Христова і в Христовій власті й тому ніхто інший, ні ангел, ні жадна розумна сила, а тільки Христос Своєю Божою властю міг ту Церкву поставити на Петрі, якого присвоїв Собі для Своєї влади як Свого власного, як друге Своє Я, а накінець і поставив його основою, ключарем, пастирем і опорою та вчителем вірних у Своїй Церкві.

Св. Максим Ісповідник († 662), уроженець Царгороду, в одному з своїх листів пише: „Всі краї вселенної й усі, що повсюду на світі непорочно і православно визнають Господа, — мов на сонце вічного світла, глядять на святішу Церкву Римлян, на її визнання й віру, приймаючи від неї ясне сяйво отцівських і святих догматів... Бо з самого початку, від приходу вочлененого Бога Слова до нас, усі християнські Церкви по всьому світу прийняли й визнають ту найбільш величню між ними Церкву Римську, яко єдину твердиню й підвалину, яко на завжди незнищиму, по обітниці Спасителя, навіть брамами пекла, яко таку, що має ключі православної віри в Нього”.⁶⁴⁾

Христові слова про ключі небесного царства відносить цей Святий до наслідників св. Петра, а римську Церкву утотожнює з усією вселенською Церквою, коли пише: „Якщо... римська катедра не тільки знає нечестивого Пира, але знає й те, що він неправо думає та неправо вірить, то ясне, що хто кидає клятву на тих, що Пира осудили, той кидає клятву на саму римську катедру, себто на вселенську Церкву... Не лицює бо з похвалами згадувати того, кого вже давно осудила та відкинула апостольська столиця міста Риму, ...як довго вона сама не прийме його назад наверненого до неї через побожне визнання і православну віру. Отже, якщо він не хоче бути, ані називатись єретиком, то не тому чи іншому хай принесе надолуження, — це ж злишне й нерозумне, бо коли один обурився на нього, тоді і всі інші обурені, а коли той один успокоїться, тоді тим самим і всі інші будуть задоволені. Тому, хай він спішиться надолужити римському престолові за всіх. Коли цей успокоїться, тоді всі і всюди будуть спільно називати його праведним і православним. Бо надаремно балакає той, хто... не просить і не надолужить блаженному папі святішої римської Церкви, яка від самого воплощеного Божого Сина та від усіх святих Соборів, по святих правилам і ореченням, одержала й має верховну владу над усіми Божими Церквами земної кулі, як також і силу та власть вязати й розвязувати”.⁶⁵⁾

Св. Максим писав у часах, коли Схід очевидно втратив духа первісної церковности й наслід-

ком того на римську Церкву та на її першенство вже глядів заздрісними очима та говорив про її владу, як про чисто церковну, отже людську установу. Тому то св. Максим головну вагу звертає на те, щоб своїм сучасникам пригадати Божу установу римського папства. Римська Церква, за словами св. Максима — це Христова Церква, про яку сам Божий Син сказав, що ані брами пекла не переможуть її. І саме тому, що вона є особливо Божа, від неї одержують віру й догмати всі інші Церкви, та й тому має вона верховну владу над усіма Божими Церквами в світі, бо ту владу одержала від самого воплоченого Божого Слова. Цю особливо божеську установу влади римської Церкви над іншими — св. Максим виводить із Христових слів про ключі, дані Петрові та про його власть вязати й розрішати. Як Апостол Петро, так через нього також і римська Церква та її єпископи одержали від Бога ту саму власть ключів та власть вязати й розв'язувати.

Св. Іван Дамаскин († 754), уроженець Сирії, ось, як прегарно пише про відповідь Апостолів на Христове запитання: „За кого мають люди Сина Чоловічого...” „Одні згадували Івана Хрестителя — пише цей Святий, — інші Ілію, а ще інші Єремію... Щоб відвернути це підозріння і неукам дати правдиве визнання... — що ж робить Той, Кому ніщо не є неможливе? Яко людина, — каже їм відгадувати; яко ж Бог, — тайно повчає того, хто яко перший покликаний прийшов та й кого вже давно передбачив, як гідного верховника Церкви. Цьо-

го Він, яко Бог, натхнув і через нього промовляє. Яке ж було питання? „Ви ж за кого мене маєте?” Тоді Петро, розвогнений палкою ревністю та й поучений Святим Духом, — відповів: Ти є Христос, Син живого Бога. О, щасливі уста, і ще щасливіші губи, о, богословська душе і Богом наповнений та Божого наставлення гідний розуме, о Божо трубо, через яку Отець промовляв!.. Це є та міцна й непорушна віра, на якій поставлена Церква, мов би на скелі, від якої ти гідну назву маєш. На неї нападуть пекельні брами, уста еретиків, труби демонів, але не переможуть її... Її здобув Собі Христос кривавою мукою і тобі, найвірнішому слугі, повірив її. Зберігай же її молитвами твоїми далеко від усяких бур і хуртовин. Бо що вона останеться нездоланна, ...того ми певні, бо так твердить Христос, який утверджує небеса і землю захоче непорушною... Отож, того ми просимо, щоб бурі втихомирилися, щоб даний був нам тихий мир... Того виедної у Христа гарячими молитвами ти, що є непорочним заручником Того, Хто вчинив тебе ключником небесного царства”.⁶⁶⁾

В дальших рядках св. Іван Дамаскин аналізує мотиви, чому це Господь допустив, щоб св. Петро впав і так він це пояснює: „Божою ласкою це сталося, що він (Петро) на короткий час... упав у гріх, щоб опісля, в наслідок того, що сам пережив, був більше людяним до інших. Але роздумай, на якого мужа допускає падіння в гріх: на Петра, що є корифеєм (начальником) Апостолів, міцною підвалиною, непорушним каменем, видатною скелею, ти-

хою пристанню, стовпом, що не завалиться... Для того то (Бог) допустив на нього падіння в гріх, щоб дане йому прощення побуджувало до лагідності супроти інших того Петра, що мав перебрати опіку над Церквою, статись опорою Церков, пристанню віри і вчителем усієї земної кулі".⁶⁷⁾ „Тому не бійся, Петре, — пише він далі, немов наводячи слова Спасителя до Петра, — не відкинув я тебе від мого трону, не зменшив я моєї ласки для тебе. Що обіцяв я тобі, це і сповню. На твоїй, мов скеля, твердій вірі — побудую Церкву мою, і пекельні брами не переможуть її. Ти пастинеш моїх овець, ти ягнятам моїм пашу даватимеш, ти, мов трибун,⁶⁸⁾ стоятимеш по моїй правиці".⁶⁹⁾

У проповіді ж на Преображення Господнє св. Дамаскин називає Петра „найвищим зверхником Нового Завіту",⁷⁰⁾ та гідним наставником Церкви",⁷¹⁾ а розбираючи слова: „зробім тут три намети" — звертається до св. Петра: „Господь зробив тебе начальником не наметів, а всієї Церкви, що розсіяна по світу. Учні твої — це вівці твої, що їх вірності твоїй віддав добрий Князь пастирів".⁷²⁾

Св. Іван Дамаскин, як бачимо, раз пише, що Христова Церква поставлена на вірі Петра, іншим разом підкреслює, що Петро є „міцною підвалиною, непорушним каменем, видатною скелею... що не завалиться". Не Петро без віри та й не абстрактна віра без Петра але живий Петро, наповнений живою вірою, — є тією скелею й міцною підвалиною, на якій Христос поставив Свою Церкву.

Св. Теодор Студит († 826), „отець монахів на всі часи... стовп і опора православних”, як його називають незєдинені,⁷³) показав себе одним із найбільших звеличників папства і в єпископах Риму, яко тих, яким сам Спаситель передав найвищу владу в Церкві, бачив він єдиний рятунок для Церков Сходу, що переживали тяжкі переслідування під кінець VIII і IX віках. Оце в часі кривавих переслідувань за почитання св. ікон, коли це багато високих єрархів Сходу пішло з поклоном до імператора Лева Армянина і разом із ним винищувало почитання св. ікон, св. Теодор писав до папи Пасхалія: „Апостольська Голово, Богом поставлений пастирю Христових овець ...каменю віри, що на ньому поставлена Христова Церква... Ти Петро, що украшує Петрів престіл і рядить ним... тобі сказав Христос Бог наш: і ти колись, навернувшись, утверджує братів твоїх. Оце тепер час і місце... поможи нам ти, якого Бог на це поставив... Ти маєш силу від Бога, бо ти маєш першенство між усіми, на що ти й поставлений...”⁷⁴) В листах же до папи св. Лева III він пише: „Тому, що великому Петрові Христос Бог дав разом із ключами небесного царства також і гідність пастироначалника, то Петрові, або наслідникові його, необхідним є звіщати про все, що нового вводять до католицької Церкви ті, що відступають від неї. Тому, навчившись того від давних святих наших Отців, і ми... вважаємо обовязком повідомити... І так, божественніша голово всіх голов, відбувся в нас собор преступників... Звітуючи про це неложно, ми, сми-

ренні, підносимо до христолюбивої блаженности твоєї... покрик верховного Апостола... коли на морі счинилась буря: рятуй нас, архипастирю піднебесної Церкви, бо погибаємо... Єретики не побоялись скласти єретичного собору, хоч по давньо прийнятому звичаю, ніхто не є правий скликувати навіть православного Собору без вашого відома... Звітивши про все, ...і повинуючись вашому божественному пастироначальству, ми, накінець, просимо святу твою душу вважати нас немов власними овечками своїми".⁷⁵⁾ У другому ж листі до папи св. Лева III писав цей Святий: „У нас відбувся всенародній собор... щоб нарушити Єванелію Христа, якого ключі ти одержав через верховного з Апостолів і через наслідників цього... Вислухай нас велика Божа голово... перша апостольська голово... що її провадить Святий Дух".⁷⁶⁾ Коли ж папа Пасхалій, на просьбу св. Теодора, не прийняв єретиків іконоборців, тоді цей Святий дякував папі й писав: „основно пізнали ми, що дійсний налідник верховного з Апостолів управляє в римській Церкві... Господь не опустив нашу Церкву, яка в нещастях... одну і єдину поміч знаходить у вас, від давна, від початку, по Божому зарядженню... ви справді несплямлене й непідроблене джерело православ'я від початку, ви тиха пристань усіх Церков, далека від усякої бурі ересей..."⁷⁷⁾

Мабуть ніхто на Сході не говорив про римське папство так ясно й по католицьки та не з'ясував його так стисло з догмою, як саме св. Теодор Студит, цей останній із найбільших стовпів

колишнього істинного православ'я. Єпископ Риму, в очах св. Теодора, це вічно живий Петро й мов би до кожного майбутнього єпископа Риму по-осібно, вже в Кесарії Филиповій, казав Христос: „Ти є Петро й на цій скелі поставлю Церкву Мою”, на Тайній Вечері: „Утверджуй братів твоїх”, а над Генезаретським озером: „Паси вівці Мої”. Тому то й римського архиєрея називає він Петром, каменем віри, на якому поставлена Христова Церква, Петром, якому Христос поручив утверджувати братів своїх, Петром-ключарем, пастирем овець і начальником усіх пастирів, божественнішим головою всіх голов, яку провадить Св. Дух. І саме тому єпископ Риму „від давна, від початку, на підставі Божого зарядження — є несплямленим і непідробленим джерелом православ'я”.

Оце останній із найясніших променів чистого й ясного блиску первісного православ'я та останній із наймогутніших відгомонів голосного колись на Сході визнання Богом установленого першенства римських архиєреїв над усією вселенською Церквою.

5. Велике значення свідочств Св. Отців

Отак говорять святі Отці східньої, істинно православної Церкви первісних віків. Їхні свідочства — це священне Передання, що поруч Св. Письма є другим джерелом Божого об'явлення. Вони доповнюють і автентично, вірогідно пояснюють науку Св. Письма.

Навели ми тільки частину свідоцтв і то тільки з найважливіших та найвизначніших Отців і стовпів східньої Церкви, але й це вистачає, щоб виказати, яка була віра православного Сходу перед поділом єдиної Христової Церкви. Ті свідоцтва східніх св. Отців такі чудові, такі ясні й переконливі, що просто не може бути жадного оправданого й уgruntованого сумніву про те, що весь давній православний Схід визнавав першенство св. Петра, як також і першенство Петрових наслідників, єпископів Риму.

Св. Отці східньої Церкви вірили, визнавали та й учили, що верховна власть св. Петра походить від Бога, бо скільки разів говорять вони про Петра, про його становище в хорі Апостолів, про його власть, — завжди покликаються на Христові слова: „Ти є Петро (скеля), і на цім камені побудую Церкву мою...” „І ти, навернувшись, утвердуй братів твоїх...” „Паси вівці мої, паси ягнята мої...” Св. Петро, згідно з наукою св. Отців, є найвищим зверхником Апостолів і всієї Церкви, бо його Христос „по Собі” чи „замість Себе” поставив найвищим пастирем Своєї отари. Так говорять вони і про першенство та найвищу власть римських архиєреїв над усією вселенською Церквою. Це першенство папів, яко Божу установу, виводять вони з того принципу, що єпископи Риму є наслідниками верховного Апостола Петра, який, в особах своїх наслідників, аж до кінця віку має бути непорушною підвалиною Церкви, непомильним учителем, що до кінця віку буде утверджувати своїх братів та аж до кін-

ця віку має поручення пасти всіх овець і ягнят Христової отари. Так учили св. Отці від перших початків християнства, аж до часів Фотія й Керуларія, отже, аж до поділу єдиної Христової Церкви.

В їхніх очах та за їхнім визнанням Ісус Христос „у щось божественніше перетворив Симона, перейменувавши його Петром”, якого „вибрав із поміж Апостолів” і поставив його „зверхником у їхньому зборі” зробив його „устами учнів”, „учителем усієї вселенної”, „наставником усієї вселенної”, „найвищим зверхником Нового Завіту”, „основою Церкви”, бо „на ньому” та й „тільки на ньому одному” Христос „побудував Свою Церкву”, зробивши його „каменем віри”, „батьком”, „найвищим завідателем Божих скарбів”, який „не був рівний” іншим Апостолам, „бо Петрові перед іншими Христос передав першенство”, щоб „від одного походила єдність” Божої Церкви. Всякі найвищі відзначення й титули дають св. Отці Петрові, одного тільки не можемо знайти в творах східних св. Отців, не можемо знайти ніодного місця, де вони говорили б про рівність Петрової влади з властю інших Апостолів чи заперечували б вищу владу св. Петра. Таким бачили св. Отці Петра — підвалину, вчителя й найвищого пастиря в Христовій Церкві, якому підчинені не тільки вірні, але й самі Апостоли.

В єпископах же Риму св. Отці бачили й визнавали „наслідників св. Петра”, „Богом поставлених пастирів Христових овець”, „камінь віри, що на ньому поставлена Христова Церква”, бачили в них живого „Петра, що украшує Петрів престіл і ря-

дить ним'', „архипастиря піднебесної Церкви'', „голову всіх священних голів'', що „через верховного з Апостолів одержав ключі небесного царства'', бачили „першу апостольську голову, що її провадить Св. Дух'' і, „навчившись так від давніх Отців'', до єпископів Риму звертались вони, як до „твердині й тихої пристані'', як до тих, що „мають силу від Бога'' й „на те вони поставлені'', щоб „помагати'', „рятувати'', „вчити'', бо вони „справді несплямлене й непідроблене джерело православ'я від початку''. А римську катедру вважали вони „головою Церкви'', „матір'ю й царицею всіх Церков, від якої вийшла священнича єдність''; і всі інші Церкви, „мов на сонце вічного саява глядять на святішу Церкву Римлян, на її визнання й віру, приймаючи від неї саяво отцівських догматів'' та й „відділитись від престолу Петра'' — це, по науці св. Отців, — поставити себе поза Церквою.

Св. Отці тільки Христа Спасителя та св. Петра називали „скелею Церкви'', а не давали тієї назви жадному іншому з Апостолів; тільки Ісуса Христа та св. Петра називали вони „ключарями'' брам небесного царства. Такими „ключарями'' називали вони також і Петрових наслідників, але не давали тієї назви жадному іншому з Апостолів; тільки Ісуса Христа та св. Петра як також і Петрових наслідників, єпископів Риму, називали вони „найвищими пастирями'', „архипастирями'' вселенної'' чи „піднебесної Церкви'', але ніколи не назвали так жадного іншого Апостола. Та й, накінець, як Св. Письмо, так і св. Отці про жадного іншого Апостола

не писали так багато і з таким пієтизмом, як про св. Апостола Петра.

Цікаве тут ще й те, що про першенство св. Петра та про потребу звертатися з усім до Риму, бо там, в єпископах Риму, знаходиться Петрова власть першенства, — найбільше писали святі єрархи Сходу до кінця IV-го віку. Що далі, то менше таких свідоцтв, бо з кожним дальшим віком меншало число святих та Божим духом перейнятих єрархів у Церкві на Сході, а меншало воно в наслідок того, що, як це побачимо в іншому розділі, дух світу, політики та національної заздри все більше й більше охоплював Східню Церкву і придушував світло Божої правди в душах її єрархів.

Якщо міг хтось мати сумніви про першенство св. Петра чи його наслідників з тієї причини, що в Св. Письмі ніде не є написане дослівно й за нашою сьгоднішньою термінологією, що Ісус Христос поставив св. Петра Своїм „намісником” чи „вікарієм”, чи „видимим головою” Своєї Церкви, — то всякі сумніви відпадають, коли бачимо, як розуміли Христові слова ті, що були першими після Христових Апостолів, як пояснює Христову науку священне Передання первісної Церкви. А це Передання про першенство св. Петра та його наслідників, єпископів Риму, — вже в перших найтяжчих віках християнства таке ясне й таке незаперечне, що православний професор московського університету й фаховий знавець історії Церкви на Сході — А. Лебедев, пишучи про перші три століття християнства, мусів визнати, що „самопочуття римських єписко-

пів росте, так сказати б, не з дня на день, а просто з години на годину. Та все це не було б ще таким важним, коли б самі тільки папи так підносили себе, а інші або протестували б, або на їхні такі претенсії відповідали б холодною мовчанкою. Та, в дійсності, так воно не було. Інші представники Церкви III-го віку, хоч і не завжди, все ж таки часто, із свого боку давали пізнати, що вони є високої думки про авторитет, яким тішилась, і повинна тішитись, катедра римського єпископа”.⁷⁸) Так пише Лебедев про перші три віки християнства, хоч саме в тих віках св. Отці та церковні письменники ще помірно дуже мало писали про першенство папів, бо, як інші догми віри, так і поняття про те першенство — ще не були належно розроблені й вияснені, а головно, папського першенства тоді ніхто не оспорював. Але вже і в тих перших віках єпископи Риму так виступали, а єпископи Сходу і без соборного проголошення догми про першенство влади папів над усією Церквою, так відносились до їхньої влади, що це вдаряє в очі кожному, хто хоч трохи потрапить дивитись на церковне минуле власними очима.

З Фотієм (IX вік), а головно з Керуларієм (XI вік) майже зовсім скінчилось на Сході визнавання св. Петра „верховним із Апостолів” та „основою Христової Церкви”, як також скінчилось і визнавання єпископів Риму „найвищим головою піднебесної Церкви”, а зачалось те, що триває у незєдинених із Римом православних аж по сьогодні: закривання очей на священне Передання, коли йде про першенство св. Петра чи його наслідників, запере-

чування того першенства в св. Петра і ще більше заперечування найвищої влади в єпископів Риму, а то й ненависть до них.

Західня ж Церква і по сьогодні бачить у св. Петрі голову вселенської Христової Церкви, якого „Христос по Собі поставив пастирем” Своїх овець та визнає першенство римського архиєрея так, як визнавали його на Сході свв. Василій Великий, Іван Золотоустий, Астерій Амасійський, Кирил Єрусалимський, Іван Дамаскин, Теодор Студит і всі великі світила істинної православної Церкви на Сході.

І тепер само насувається питання: хто відступив від віри первісних святих Отців східньої Церкви і хто, тим самим, відділився від вселенської Христової Церкви?

Відповідь, думаємо, ясна, хоч і неприємна, як сонце ясне, хоч і боляче разить хворе око: „Один є Бог, — пише великий святий православної Церкви, Кипріян, — і один Христос, і Церква одна, і катедра, зложена по слові Господа, на камені, — одна. Хто відділює себе від Петрового престолу, на якому поставлена Церква, то чи такий може твердити, що він ще в Церкві?”⁷⁹⁾

6. Становище новішого православ'я

Неодному заінтересованому цікаве буде довідатися, як ставиться сьогоднішня православна Церква до вищенаведених таких ясних і багатомовних свідоцтв самих таки православних св. Отців первісної Церкви про першенство св. Петра та його наслідників, єпископів Риму.

Становище сьгоднішніх православних у тій справі має вироблену потрійну гнучку форму.

1. Найбільше загальне становище сьгоднішнього православ'я — це закрити й мовчати про ті свідоцтва св. Отців, що відносяться до св. Петра та його наслідників. Ось, візьміть і перегляньте поважну працю архиєп. Филарета Чернігівського й Перегівського й Ніженського, який у 3-томовому творі п. н. „Историческое учение об Отцах Церкви”⁸⁰) розбирає діяльність, твори й науку св. Отців східної Церкви. В тій праці достойний автор аналізує всіх св. Отців, що їх ми наводили, розбирає їхні твори та цитатами подає головні точки з усього, чого вчили вони про Пресв. Трійцю, про божество І. Христа чи Св. Духа, про покуту, повздержність, дівицтво, подружжя, і т. п., але ніде, ні одним словечком не згадує він про те, що, і як учили ті св. Отці про Церкву, про її єрархічний устрій, про учительський уряд у Церкві і т. д. Таке глибоке й неначе б умовлене мовчання про св. Петра та про першенство св. Петра й його наслідників у творах св. Отців — знаходимо дослівно майже в кожного новішого православного автора.

Коли взяти до рук православні видання Творів св. Отців (Москва, С. Петербург, Київ, Сергієв Посад) і порівнювати їх із грецьким оригіналом, то побачимо, що такі офіційльні православні видання Творів св. Отців у перекладі дуже часто опускають найважливіше і неприємне для сьгоднішніх православних місце чи слово того чи іншого Отця, де особливо підкреслена вища власть св. Петра, чи єпископів

Риму. А новіші православні автори, як Сахаров, Сушков, Біляєв і інші, дуже часто насильно перекручують, а то просто й невірною перекладають декотрі невідповідні їм вислови в текстах, напр., свв. Іринія, Кипріяна, Атанасія, Василія й інших.

Розуміємо таке становище новішого православ'я, бо св. Отці аж надто багато, надто ясно й надто по сьогоднішньому, по католицьки говорять про першенство влади так св. Петра, як і єпископів Риму. Але кожному це ясно, що таке поступування — це свідоме й певно не Богом подиктоване замовчування священного Передання та закривання правди перед очима вірних, які шукають і повинні шукати та знайти Божу правду.

2. Друга форма становища сьогоднішнього православ'я супроти першенства св. Петра та його наслідників у творах св. Отців, це пустословне твердження, що „ніодин із Отців Церкви не признавав св. Петра головою Апостолів і намісником Ісуса Христа”⁸¹⁾ та що „римський єпископ не був признаваний за голову Церкви й не був ним цілих дев'ять століть християнства”⁸²⁾ Ця друга форма становища сьогоднішнього православ'я — це вже не тільки закривання правди, але просто заперечення її. Тією формою послуговуються новіші православні автори щойно тоді, коли вже мусять зайняти становище супроти свідочств св. Отців. Хто перечитав ті свідочства, що їх ми навели вище безпосередньо з офіційних видань православних Духовних Академій і прочитає заперечування тих свідочств авторами, які пишуть для ширшого загалу, той, і без

нашого поучення, побачить — кілька явної неправди і свідомого осліплювання криється у впертому заперечному становищі новішого православ'я.

3. Третя форма становища сьгоднішнього православ'я супроти першенства св. Петра та його наслідників, що його так ясно проповідували східні св. Отці, — це вже не абсолютне заперечування тієї науки св. Отців, а тільки безсила самооборона при допомозі натягнених і неповажних закидів. Ось, напр., митрополит Іларіон пише: „Розуміння трьох вищеподаних текстів про примат Апостола Петра-папи на Сході ніколи не було таким, як того хоче Захід. Окремі східні Отці Церкви дійсно часом розуміли вищеподані тексти на користь Петра, але східні православні маси примату пап ніколи не сприймали, як пізніш вони не сприймали постанов Ліонського та Флорентійського Соборів, хоч їхні патріярхи на це годилися”.⁸³⁾ Тут поважний автор зовсім неповажно покликується на свідків із маси, про думку й розуміння яких ніхто на світі не має жадного документу, а свідків, що є представниками й Отцями Церкви та їхні автентичні свідоцтва, що становлять цілі грубі томи документів, відсувається на задній плян. Маси ніколи не були й не є святыми Отцями чи Учителями Церкви, ні носіями, чи речниками священного Передання й тому, вони тут зовсім не на місці. Та й не тільки „окремі східні Отці Церкви дійсно часом розуміли вищеподані тексти на користь Петра”, але всі православні богослови, полемісти, історики й каноністи чи хоча б і філологи, — зібрані разом, — не можуть навес-

ти ніодного східнього Отця, який вищеподані тексти розумів би не „на користь Петра” чи розумів би їх інакше, ніж розуміли свв. Василій, Астерій, Іван Золотоустий, Єфрем Сирійський чи Теодор Студит. Не всі Отці писали про те першенство, бо й не треба було писати трактатів на його оборону, ані не всі були вони проповідниками чи однаково плідними письменниками, отже, не всі мали однаково нагоду писати чи говорити про св. Петра та його наслідників. Але те, що маємо в творах св. Отців, зовсім принагідно написане про св. Петра та єпископів Риму, — аж надто ясно показує нам незаперечну віру первісного православного Сходу в першенство влади св. Петра та його наслідників на римській катедрі.

Проте новіші православні богослови й полемісти мають у руках декілька позірних доказів на те, що декотрі св. Отці, хоч і признавали першенство чести, не признавали першенства влади єпископів Риму. Ці докази чи закиди постараємося розібрати в наступних рядках.

7. Протидокази із св. Отців

Справедливість вимагає вказати подрібніше на ті докази із св. Отців, які в деякій, хоч і дуже маленькій та слабкій мірі, оправдують заперечне становище сьогоднішнього православ'я супроти першенства римських єпископів. Є це докази з текстів декотрих св. Отців, із яких можна б заключати, що ті й ті Отці не признавали влади єпископів

Риму над іншими єрархами вселенської Церкви. Як побачимо, ті тексти можуть мати таке значення, якщо брати їх відірвано від загальної науки тих Отців та без прослідження історії фактів, про які мова в тих текстах.

Із св. Отців сьогоднішні православні наводять ось які вислови:

Св. Кипріян Картагинський написав таке: „Ісус Христос усім Апостолам уділив однакову власть... чим був Петро, тим були й інші Апостоли, обдаровані однаковою частю гідности і влади”.⁸⁴) Ці слова св. Кипріяна так поставлені, справді можна б розуміти, як слова явного заперечення вищої влади й гідности св. Петра над іншими Апостолами та й могли б служити доказом, що в очах цього великого св. Отця — св. Петро „рівний між рівними собі Апостолами”, Але наведені слова, що ними залюбки послуговуються православні, зовсім вирвані з тексту, який, узятий в цілості, свідчить про зовсім протилежну науку св. Кипріяна. Бо цілий текст, наведений у православному виданні, ось, як виглядає: „На ньому одному (на Петрі) будує Свою Церкву і йому віряє віві на спасіння. І хоч після Свого воскресіння (Христос) усім Апостолам уділив однакову власть, бо каже: як Мене післав Отець, так і Я посилаю вас... однак, щоб показати єдність, створив одну катедру і Своєю властю зробив, щоб така єдність походила від одного. Чим був Петро, тим були й інші Апостоли, обдаровані однаковою частю гідности і влади, але початок виходить із єдності і Петрові дане було першенство, щоб відзначити єд-

ність Церкви і єдність катедри”.⁸⁵) Як же зовсім інакше виглядають вирвані православними слова св. Кипріяна, якщо подати їх не відірвано, а цілістю!

Подібно наводять православні і інші слова св. Кипріяна, що їх він сказав на помісному Соборі в Картагині 252 р.: „Ніхто з нас не поставив себе єпископом єпископів, ані хай не лякає насильною властю та й не змушує братів повинуватись собі, коли кожний має повну волю і право придержуватись власного суду (переконання) й ніхто не може його судити, як і він не може судити іншого. Але здаймося на суд Господа нашого І. Христа, Який один і тільки Він сам має власть поставляти нас у заряді Своєї Церкви та судити про наші діла”.⁸⁶) — Могло б здаватися, що св. Кипріян у тих словах проповідує абсолютну рівність усіх єрархів та повну їхню незалежність від папи чи когобудь іншого. Але коли подрібніше проаналізувати повищі слова, тоді покажеться, що тут не говориться про єпископа Риму, а про єпископів узагалі. Як же взяти до уваги інші слова св. Кипріяна та приглянутись його ділам, то побачимо, що він не проповідував ні абсолютної рівності всіх єрархів, ні їхньої повної незалежності чи свободи. Бо ось, два роки перед вищеподаною промовою, св. Кипріян ось як писав до папи Корнелія: „Не з чого іншого повстали єресі і зродились роздори, як із того, що не мають належної слухняності супроти Божого священика та не визнають намісником Христовим у Церкві одного священика й суддю”.⁸⁷) Він же ж і негодував у листі до папи Корнелія на єретиків, які ще відважуються підні-

матись подорожі до катедри св. Петра, до тієї голови Церкви, від якої вийшла єдність священства”.⁸⁸⁾ Крім того, св. Кипріян у 64-ому листі до єпископа Фіда нарікає на єпископа Терапія, що цей „не повинувся його (Кипріяновому) декретові”, бо передчасно приймив до поєднання з Церквою священника Віктора.⁸⁹⁾ Отже, й сам св. Кипріян уважав себе вищою властю над повіреними собі єпископами та й вимагав від них слухняности для себе та своїх заряджень.

Православні автори часто покликаються на факт, що св. Кипріян уперто протиставився папі св. Стефанові в питанні хрещення єретиків, отже, ніби не признавав його першенства, його вищої влади приказувати єрархам інших церков. Св. Кипріян дійсно дуже гостро виступав у тій справі, ще й обвиняв папу Стефана, що цей „розв’язує Божий закон, а на його місце ставить людський звичай”.⁹⁰⁾ — Папа, як і загал єпископів та чисельні помісні Собори так на Заході, як і на Сході, — обстоювали погляд, що хрещення дане тодішніми єретиками є важне та що тих, які через єресь відпали від Церкви, можна приймати назад, якщо вони щиро каються свого вчинку. Проти того всього виступив св. Кипріян та його картагінська Церква. Але постанови Соборів, як і загальна практика, що прийнялась у Церкві, — показали, що справа хрещення й перехрещування єретиків чи приймання їх назад до Церкви, — не є ніякими догмами, ані Божим законом, отже, виявилось, що в тих справах св. Кипріян дуже помилявся. Та й не дивне воно, що такий ве-

ликий учитель Церкви, як св. Кипріян, міг помилитися. Аджеж, жаден єпископ, яко єпископ своєї помісної Церкви, не має дару непомильності. Не було б нічого дивного, коли б св. Кипріян навіть заперечував вищу владу єпископів Риму. Один єрарх ще не є речником усієї Церкви, а тільки всі єрархи разом узяті є речниками й учителями Церкви, якщо всі однаково говорять про ту саму правду віри. До того ще, як пише православний проф. А. Покровський, „з переходом на ґрунт третього віку... принципіяльні питання догматичного характеру... ще не встигли зовсім уложитись та дозріти. Давня Церква в тих часах ще слабо пізнавала різницю між догматом і обрядом”.⁹¹⁾

Про цю помилку св. Кипріяна в спорі з папою св. Стефаном ось як пише православний Н. Суворов: „Принципіяльний недостаток аргументації св. Кипріяна є в тому, що обороняючи картагинську практику проти римської і приписуючи кожному єпископові право рядити своєю Церквою незалежно від чийогобудь вмішування... Кипріян тим самим допускає можливість різних поглядів і різниць у самих істотних пунктах церковного порядку, а також зловживань властю із сторони єпископа. Історія опрокинула його погляди, покликуючи до життя установи вищих єпископів — митрополитів і партіархів, з вищими правами влади. Крім того... не остав без значення і той факт, що в обох випадках... правильну думку обстоював римський єпископ... і римський погляд у часах вселенських Соборів стався поглядом усієї Церкви”.⁹²⁾

Подібно покликуються православні автори і на св. Василя Великого, подаючи відірвані тексти його листів. Св. Василій, що правда, часом дуже був огірчений на західних єпископів і деколи дуже гострі слова писав на їхню адресу, коли ересі заливали весь Схід, а в Римі не дуже спішилися зарадити тому лихові. Між іншим, до Риму прибув із Сходу священник Маркил, активний борець ересі аполінаристів. Св. Василій В. і інші єрархи Сходу, мали багато клопоту з ним, а в Римі легко повірили його підлесним оправданням і прийняли його до церковного єднання, хоч православні єпископи Сходу, особливо ж сам св. Василій, скоро інформували папу та західних єпископів про хитрість і облуду небезпечного єретика Маркила. Св. Василій В. з огірченням писав про це до св. Атанасія Великого, що треба відкрити перед західними єрархами нечесність Маркила, бо він сплямлений аполінаризмом, а однак, „вони не докоряють йому... маючи на собі ще й ту вину, що спочатку, не знаючи правди, прийняли його до єднання з Церквою”.⁹³⁾ Митроп. Іларіон⁹⁴⁾ покликується на ще гостріші слова св. Василя В., — і знати не хочуть, і з тими, хто звіщає їм істину, вони сперечаються, а самі закорінюють ересь”.⁹⁵⁾ З відіраного й так поставленого тексту виходило б, що св. Василій у західних єпископах та в папі бачить єретиків, які навіть „знати не хочуть істини” Божої, істини св. Євангелії та що вони всі — це творці ересей. Але коли добре приглянутися цілому листові св. Василя й коли розвідати історію змісту того листа, тоді видно, що св. Ва-

силій тільки огірчений на те, що на Заході легко повірили в правовірність Маркила. Та й не папу, а тільки інших західніх єпископів обвинувачує св. Василій в легковірності, бо ж у тому самому листі до Євсевія Самосатського пише: „Я вже й сам хотів написати до їхнього корифея... що вони не знають правди про наші справи”.⁹⁶⁾

До речі, Маркил дуже хитро ховав своє обличчя єретика саме за цитатами з творів зовсім правовірних і авторитетних авторів — свв. Василя В., Єроніма та Епіфанія, отже, на Заході могли спочатку повірити йому. І сьогодні не один латинський єпископ може сказати, що там, у Ватикані, не знають наших обставин, не рахуються з нашими інформаціями і т. д., але це аж ніяк не значить, що даний єпископ заперечує першенства влади римського єпископа. Св. Василій В., писав до папи Дамаза, саме в часі, коли єресь Македонія викликувала дезорієнтацію на Сході: „Прийдіть на поміч нам... ми зовсім нічого нового не вимагаємо від вас, а тільки просимо того, що вже давніше звикли були робити інші блаженні й боголюбиві мужі, особливо ж ви самі”.⁹⁷⁾

Що тут ішло тільки про неінформованість, а не про догматичне поблудження західніх єпископів, видно і з дальшого листа св. Василя В., коли 376 року до тих же самих західніх єпископів він писав: „Благаємо вас, простягніть помічну руку східнім Церквам хоч тепер... ви, що зберегли непорушену віру й недіткненим зберігаєте апостольське Передання. Не так воно в нас, бо тут є такі, що ведені

бажанням слави піддалися впливам згубної єреси”.⁹⁸⁾

Отак виглядають докази новіших православних авторів, витягані з творів св. Отців проти першенства єпископів Риму. Подібних відірваних і тенденційно поставлених текстів із навчання св. Отців могли б ми навести більше, але всі вони тільки відірвані, пообтинані і zdeформовані і тільки такі — можуть бути вживані до нечесної боротьби проти першенства римських папів. Бо ті самі тексти в цілості взяті і в порівнанні з усією наукою св. Отців — покажуть щось зовсім протилежне, а саме, що всі св. Отці Східньої Церкви, аж до часу поділу єдиної Христової Церкви, отверто й голосно визнавали Богом дане першенство римських єпископів над усією вселенською Церквою.

1) Малиновській Р., Православное Догматическое Богословие, Сергієв Посад, 1910, том I. ст. 80.

2) Там же, ст. 86.

3) Migne, P. G., t. 7, col. 848; Православне видання „Сочиненій св. Иринея” Москва, 1871, т. III., 3, 2, на основі інших старинних рукописів, подає отакий переклад важнішого місця цього цитату: „Святу римську Церкву, матір і царицю всіх Церков, треба запитувати про все, що торкається віри... тому, що з тією Церквою повинні погоджуватися всі інші Церкви, і всі вірні в усій вселенній, ізза високого її головства.”

4) Творенія св. Кипр. Карт., Київ, 1879, т. I. ст. 251; т. II, 173, 192.

5) Там же, I. ст. 124.

6) Там же, II. ст. 172-173.

7) Там же, I. ст. 124, 208.

8) Migne, P. G., t. 41, col. 1030.

9) Migne, P.G., t. 43, col. 31-34.

¹⁰⁾ Migne, P.G., t. 13, 1182. Ориген тут стисло тримається літери св. Письма, в якому сказано до св. Петра: „що ти звяжеш... буде звязано на небесах” (Мт. 16, 19), а до Апостолів сказано: „що тільки звяжете на землі буде звязане й на небі” (Мт. 18, 18).

¹¹⁾ Migne, P.G., t. 12, 329.

¹²⁾ Migne, P.G., t. 14, 1053.

¹³⁾ Lamy Th. J., S. Efraem Syri hymni et sermones, Mechliniae, 1882, vol. I. 412; Rouet De Journal, Enchiridion Patristicum, Barcelona, 1946, p. 249., No. 706.

¹⁴⁾ Lamy, vol. II. 156.

¹⁵⁾ Lamy, vol. IV. 687.

¹⁶⁾ Lamy, vol. IV. 686.

¹⁷⁾ Творенія св. Ефрема Сир., Сергієв Посад, 1895, т. II. ст. 54 і 398.

¹⁸⁾ Творенія св. Ефр. Сир., Сергієв Посад, 1914, ч. VIII. ст. 132.

¹⁹⁾ Assemani, Bibliot. Orient., vol. I. p. 95.

²⁰⁾ Творенія св. Василя В., Москва, 1891, т. III. ст. 54; Migne, P. G., t. 29, 579.

²¹⁾ Там же, т. V. ст. 449.

²²⁾ Migne, P. G., t. 31, 672.

²³⁾ Творенія... т. II. ст. 95-96; Migne, P. G. t. 32, 434-435.

²⁴⁾ Migne, P. G., t. 36, 194.

²⁵⁾ Migne, P. G., t. 35, 1059.

²⁶⁾ Migne, P. G., t. 35, 819.

²⁷⁾ Migne, P. G., t. 37, 1068.

²⁸⁾ Творенія св. Григ. Ниссаго, Москва, 1862. т. III. ст. 374-375; Migne, P. G. 44, 1087.

²⁹⁾ Migne, P. G., t. 44, 730.

³⁰⁾ Migne, P. G., t. 44, 734.

³¹⁾ Migne, P. G., t. 33, 694.

³²⁾ Migne, P. G., t. 33, 407.

³³⁾ Migne, P. G., t. 33, 855.

³⁴⁾ Migne, P. G., t. 33, 998.

³⁵⁾ Migne, P. G., t. 39, 418-419.

³⁶⁾ Migne, P. G., t. 39, 408, 642.

³⁷⁾ Бесіди на Ев. от Матея, Москва, 1864, т. III. 423; Migne, P. G. 58, 534.

- 38) Бесіди на разнія міста, СПетербург, 1862, II. 187-188.
- 39) Там же, т. VII, 554-555; Migne, P. G. 58, 534.
- 40) Там же, т. VII, 555; Migne, P. G. 58, 534.
- 41) Migne, P. G., 50, 591.
- 42) Бесіди на разн. міста, т. VII, 596; Migne, P. G. 58, 568.
- 43) Там же, VII, 667; Migne, P. G. 58, 619.
- 44) Творенія св. Іоанна Злат., СПетербург, 1902, т. VIII, 599.
- 45) Бесіди на Еванг. от Матея, Москва, 1864, VI, 571; Migne, P. G. 56, 275.
- 46) Там же, т. IX, ст. 34; Migne, P. G. 60, 37.
- 47) Творенія... СПетербург, 1898, т. I., 746.
- 48) Там же, т. III, ст. 6.
- 49) Творенія... СПетербург, 1903, т. IX., ст. 848.
- 50) Слово о священстві, Москва, 1868, ст. 15-16.
- 51) Бесіди на Ев. от Матея, Москва, 1864, т. IX, 33; Migne, P. G. 60, 34.
- 52) Бесіди на Діянія, СПетербург, 1856, I, 160, 378.
- 53) Творенія... СПетербург, 1898, I., 414.
- 54) Творенія... СПетербург, 1897, III. ст. 555.
- 55) Там же, III. 558.
- 56) Слово в похвалу свв. Ап. Петра і Павла, В „Богословском Вестнику”, 1892, червень, ст. 383 і 396; Migne, P. G. 40, 267-268, 278-282.
- 57) Там же.
- 58) Там же.
- 59) Там же.
- 60) Творенія св. Кирила Александр., Москва, 1912, ч. XV., ст. 291.
- 61) Migne, P. G., 73, 219.
- 62) Migne, P. G., 72, 423.
- 63) Migne, P. G., 72, 915.
- 64) Migne, P. G., 91, 137-140.
- 65) Migne, P. G., 91, 144.
- 66) Migne, P. G., 96, 554-555.
- 67) Migne, P. G., 96, 135-138.
- 68) Трибунами називали в давнині начальників племен, або

- також високих державних урядовців, що обстоювали права населення на дворі самодержців.
- 69) Migne, P. G., 96, 150.
- 70) Migne, P. G., 96, 547.
- 71) Migne, P. G., 96, 555.
- 72) Migne, P. G., 96, 470-471.
- 73) Преображенскій В., Преп. Теодор Студит, Москва, 1896., ст. 3.
- 74) Творенія Преп. Теодора Студ., Спетербург, 1908, т. II. 345.
- 75) Там же, ст. 265-267.
- 76) Там же, ст. 267.
- 77) Там же, ст. 346.
- 78) Лебедев А.,. Духовенство древней всел. Церкви, Москва, 1905, ст. 235.
- 79) Творенія св. Кипр. Картаг., Київ, 1879, II. 172-173.
- 80) СПетербург, 1859.
- 81) Сахаров Н., Православіє і Католичество, Париж, 1926, ч. I., ст. 11.
- 82) Малиновскій Н., Правосл. Догмат. Богословіє, т. III. ст. 721.
- 83) Поділ... ст. 52.
- 84) Творенія... Київ, 1879.
- 85) Там же.
- 86) Hartel, Corpus script. eccl. lat., III, 436.
- 87) Творенія, I., 124.
- 88) Там же.
- 89) Hartel, III., 717.
- 90) Hartel, III., 801.
- 91) Собори древней Церкви, Сергієв Посад, 1914, ст. 259 і 352.
- 92) Учебник... ст. 21-22.
- 93) Творенія... VI, ст. 175; Migne, P. G. 32, 423.
- 94) Поділ... ст. 82.
- 95) Migne, P. G. 32, 894.
- 96) Там же.
- 97) Творенія... С. Посад, 1892, т. VI. ст. 161.
- 98) Migne, P. G., 32, 902.

ДІЯЛЬНЕ ПЕРШЕНСТВО РИМУ І ПРАВОСЛАВНИЙ СХІД

У цьому розділі приглянемося, як істинно православний Схід у практиці виявляв свою віру в першенство св. ап. Петра та його наслідників над усією вселенською Церквою Христовою.

Тут звернемо увагу на найдавніші відомі прояви верховної влади єпископів Риму та на відношення єрархів Сходу до тих проявів. Тут звернемо також увагу на свідоцтва інших представників православно-го Сходу, що їх ми не зарахували до св. Отців і Вчителів Церкви. І тут знову побачимо, що виявами визнання провідної ролі єпископів Риму у Христовій Церкві густро поперетикана вся історія православного Сходу від самих апостольських часів аж до кінця Х-го віку, себто до поділу єдиної Христової Церкви.

1. Перші прояви вищости єпископів Риму

Вже в I-ому віці по Христі, около 96 року папа св. Климент († 100) вміщується в непорядки Церкви в Коринті й жаліє, що „так пізно” звернув увагу „на спірні діла у вас”. Осуджує Коринтян за це, що вони зворохобились проти своїх законних священників і закликає їх повинуватись „нашим (т. є римським) правилам”. „Якщо ж декотрі не послухають того, що Христос через нас звіщав, то хай знають, що

їхнім душам грозить велика небезпека”.¹⁾ Так писав папа, третій після св. Петра єпископ Риму до далекого Коринту на Сході й писав це в часі, коли ще жив св. Апостол Іван у місті Єфесі на Сході, отже, близько Коринту. А все ж, хоч іще жив останній із Апостолів, до того ще й улюблений учень Христа, єпископ далекого Риму вважав своїм обов'язком і правом встрянути в церковні непорядки Східньої Церкви. Папа Климент, учень і співробітник св. Апостолів Петра й Павла, виступив тут, як наставник свідомий своїх прав. І не можна посуджувати його про гордість, ані про те, що тієї гордості навчився він від інших гордих перед собою, бо ж перед собою мав він тільки святих Анаклита, Лина та св. Петра, що не мали часу гордитись чимнебудь, а навпаки, мусіли скриватись по катаномбах, а накінець погинули смертю мучеників. Папу Климента православна Церква почитає, яко Святого й на день 25 листопада читаємо в московській православній Миней: „Петра верховнаго ученик. . новий Петр, Петрова престола преемник показался еси, просвіщая всю тварь”. Яке велике значення мало послання св. Климента до Коринтян, свідчить той факт, що, як пишуть св. Діонісій (єпископ Коринту), Євсей, Тертуліян і інші, це послання читалось „у багатьох Церквах на Сході нарівні з посланнями св. Апостолів”, а „Апостольські Правила”, що походять із IV-го віку, це послання св. Климента кладуть зараз після канонічних книг Св. Письма.²⁾

Інтервенція св. Климента на Сході — це перший знаний дотепер виступ єпископа Риму, яко голови, учителя й судді, якому інші вважають потрібним повинуватися. Аналізуючи той виступ папи Климента в навітленні тодішніх віроучних і церковно-дисциплінар-

них обставин, протестант Гарнак мусів визнати, що „оцей вступ (римської катедри) в історію Церкви — незвичайно блискучий. . . Послання це доказує, що римська громада вже при кінці I-го віку. . . дбайливо слідувала за дальшими громадами й уміла вже тоді говорити мовою. . . обовязку, любови і власти”.³⁾ Подібно пише і протикатолицьки наставлений визначний православний історик і каноніст Болотов: „Автор посланія говорить з авторитетом, вимагає підчинення, присвоює собі право дбати за мир у сторонніх Церквах”.⁴⁾

В II-ому віці св. Ігнатій Богоносець († 107) звертається до „Церкви, що займає чільне місце також і в країні Римлян. . . що стоїть на чолі вселенської спільноти. . . вона улюблена і просвіщенна волею того, хто бажає всього, що є згідне з любов'ю Ісуса Христа. . . Вона гідна Бога. . . достойно чиста, що верховодить над вселенською спільнотою любови й має заповіт Христа. . .” А звертаючись до Римської Церкви, він пише: „Ви нікого й ніколи не обманювали, ви інших навчали. Отож, я твердо приймаю все, що ви вчите і приказуєте”.⁵⁾ Як видно, вже св. Ігнатій, на початку II віку знав і свідчив, що Римська Церква інших учить і приказує їм. І знову наведемо протестантського вченого Гарнака, який пише, що по думці св. Ігнатія „Римська Церква без сумніву є перша між усіма іншими Церквами християнської спільноти. Ігнатій, нехотючи, зробив визначну прислугу претенсіям римської Церкви, бо вибрав слова, які, взяті в навітленні пізніших віків. . . справедливо можна вжити, яко доказ чи свідцтво про стан папства вже дуже сконсолідований.”⁶⁾

У тому ж віці св. Полікарп († 155), учень св. Апо-

тола Івана, їде до Риму, щоб умовитись із папою Аникитом відносно святкування Пасхи. Бо азійські Церкви святкували Пасху того дня, коли І. Христос звершив пасхальну Тайну Вечеру (14 Нисана), а всі інші Церкви на Сході святкували її в неділю, т. є в сам день Воскресіння Христового. Видається, що папа згодився на те, щоб усе осталося так, як є звичаєм у поосібних Церквах, бо про це не було спору, а радше тільки відчувався брак однообразности. Все ж, уже сама подорож св. Полікарпа до далекого Риму багато говорить про провідну роллю римського єпископа в Христовій Церкві, коли той самий Святий легко міг домовитися з близькими єпископами Сходу у справі спільного й однообразного святкування Пасхи. Але коли 30 років пізніше виступив єретик Власт, який учив, що Пасху треба святкувати разом із юдеями, тоді папа св. Віктор скликав Собор у Римі та зарядив соборові наради в тій справі також і по інших Церквах Заходу і Сходу. Всі такі Собори заявили за святкуванням Пасхи в неділю, тільки єфеська та декілька сусідніх із нею Церков рішили остатись при старому звичаєві. Тоді папа Віктор, у посланні до Полікрата, єпископа Єфесу та до інших єпископів Сходу, написав, що „такий поступок (Єфесу й сусідів) противиться правій вірі й загрозив, що будуть виключені з Церкви всі, хто спротивиться тому зарядженню”. До екскомуніки, що правда, не дійшло, але з нагоди такого різкого виступу папи Віктора протестант Гарнак пише: „Як міг був Віктор грозити такою екскомунікою, коли б не було загально признаним, що до римської Церкви належить визначати умови спільної єдности у справах, що належать до віри”.⁷⁾ а на іншому місці той сам Гарнак пише: „При кінці II віку, а то й рані-

ше, знаходяться вже всі елементи пізнішого розвитку, що належить до складових частин Церкви; і ніякі нові елементи вже не з'являються, хіба ще християнський імператор. . .Примат сам, у дійсності, існує і його прихильності не можна заперечити".⁸⁾ А православний учений проф. А. І. Покровській додає: „Достаточна скріплена до того часу ідея вселенської єдності Церкви під верховним головством римського первосвященника, знайшла в його особі (т. є в особі папи Віктора) свого кращого практичного речника".⁹⁾

Ми вже вище подали одне з найкращих свідоцтв II віку про першенство римської Церкви, свідоцтво св. Іриней, учня св. священомученика Полікарпа. У творі „Проти єресей" римську Церкву св. Іриней називав „матір'ю й царицею всіх Церков", яку треба „запитувати в усьому, що торкається віри" та що „з тією Церквою повинні годитися всі Церкви. . . задля високого її першенства. . . бо вірні розсіяні по всьому світі, в ній зберігають передання святих Апостолів".¹⁰⁾

Прегарне свідоцтво учня св. Полікарпа священомученика з тих часів, коли єпископи Риму ще скривались у катакомбах і всі, до одного, гинули мученичою смертю; і певно ніодному з них ані на думку не приходило виноситись якоюсь гординею.

В тому II-ому столітті до римського єпископа (Аникити, Сотера, Віктора), саме через його першенство, звертаються такі східні єпископи і священники, як Аверкій, Гегесип, Полікарп, Іриней, Юстин, Татіон, Родон, Ігнатій, щоб одержати потвердження правильності свого навчання у вірі. В тому самому часі звертались до Риму і єретики, як Кедрон, Маркелін, Марцій, Маркіон, Валентин і монтаністи із скаргами, що православні єпископи виключали їх із Церкви, та з

благаннями, щоб римський архиєрей, силою найвищої своєї влади, уневажнив анатеми кинені на них православними владиками та Церквами.

В III-ому віці папа Зефирин виключає з Церкви єретиків монтаністів, папа Стефан осуджує африканський звичай перехрещування єретиків, св. Діонісій, єпископ Олександрії († 265), перед папою Діонісієм зясовує своє навчання про Пресв. Тройцю, „щоб самому не зробити якої помилки”.¹¹⁾ А св. Кипріян, науку якого ми навели вже вище, писав: „На одному Петрові (Христос) поставив Свою Церкву. . . і Петрові дане було першенство, щоб відзначити одність Церкви й одність катедри”.¹²⁾ Того ж св. Кипріяна просить Антоніян, єпископ Никоїдії, щоб той переслав його листи до папи Корнелія, щоб цей єпископ Риму бачив і знав, що Антоніян є в одності з Корнілієм, „то є з католицькою Церквою”.¹³⁾

Єднання з єпископом Риму, як пишуть свв. Кипріян, Іван Золотоустий, Августин, Єронім і інші, уже в III-ому столітті вважалось певною ознакою приналежності до вселенської Церкви. Тому то, до єпископів Риму їздили, або листовно туди звертались православні єрархи того віку, як св. Діонісій, Кипріян і інші; але також і єретики Монтаністи, Новаціяни, Маніхейці, Сабеліяни, Пелагіяни і т. д., шукаючи єднання з Римом. „Дійсно, до Риму сходились християнські подорожні з усіх сторін, — пише православний проф. Н. Суворов, — щоб перевірити й узгіднити церковні порядки, що існували в їх краях, із порядками римськими”.¹⁴⁾ І ось, папський Рим уже в перших трьох віках християнства являється нормою, згідно з якою треба перевірювати й укладати погляди та обичаї помісних Церков.

2. Поглиблення і зріст авторитету папів

В IV-ому віці маємо вже два вселенські Собори, що самі за себе говорили про визнання Сходом першенства римського архиерея. З того часу маємо також гарні свідоцтва великих східніх св. Отців: Єфрема Сирійського, Василя Великого, Григорія Назіанзенського, Григорія Нисійського, про яких була вже згадка вище. Але крім тих світочів первісного й чистого православ'я, маємо дуже гарне, свідоцтво св. Оптата Милевитського (у Нумідії, 384), який проти єретиків донатистів писав: „Ти не можеш заперечити, що знаєш, що єпископська катедра в місті Римі була дана першому Петрові та що на ній сидів голова всіх Апостолів Петро. . , щоб інші Апостоли не заступали кожний іншу катедру, щоб так відступником і грішником являвся кожний, хто протиставив би тій відзначеній катедрі іншу”.¹⁵⁾

У тому IV-ому віці багато витерпів від аріян і аріянських імператорів один із найвизначніших стовпів істинного православ'я — св. Атанасій Великий († 373), патріярх Олександрії. За свою вірність Христовій науці цей Святий аж п'ять разів мусів іти на заслання. Але, між тим, покликаний папою Юлієм, сам вибрався до Риму, де й був визнаний законним патріярхом Олександрії. А до ворогів св. Атанасія папа писав: „Чому саме про Олександрійську Церкву нічого не було написано до нас? Чи не знаєте, що такий є обичай, щоб перш усього написати нам. . . бо те, що ми прийняли від блаженного Апостола Петра, те й вам обявляю”.¹⁶⁾

Року 343 відбувся великий і дуже знаменний помісний Собор у Сардикії (теперішня Софія у Болгарії).

Як пише православний Суворов, „Сардикійський Собор із пошани до пам'яті Апостола Петра, признав за римським єпископом судовну власть для всієї Церкви. . . Це мало таке значення, що у випадку скарги несправедливо осуджених східними Соборами єпископів, папа, якщо таку скаргу буде вважати обоснованою, може встановити новий Собор, щоб таку справу наново розслідувати й вирішити”.¹⁷⁾ Постанови того помісного Собору мали за ціль унормувати й упорядкувати дотеперішні масові апеляції єрархів до найвищої інстанції у Римі.¹⁸⁾ В листі до папи Юлія I, Отці того Собору писали, що найліпше і правильно є священникам із усіх усюдів відноситись до голови, то є — до катедри св. Петра.¹⁹⁾ Сардикійські ж правила, VII вселенський Собор у Нікеї 787 р., прийняв за свої і проголосив їх для всієї Церкви.²⁰⁾

В V-ому віці, крім свідоцтва нових двох вселенських Соборів та крім чудових текстів св. Івана Золотоустого та св. Астерія Амасійського, що їх ми навели вище, варта тут додати свідоцтво св. Кирила Олександрійського († 444). Цей Святий вислав документи до папи Келестина, що доказували єретичність поглядів і наук царгородського архієпископа Несторія і запитував єпископа Риму: „Чи можна бути в єдності з ним, чи ніхто не повинен мати з ним жадних стосунків? Необхідним є, щоб твоє рішення стало для єпископів відоме, як у Македонії, так і на цілому Сході”, а запитував він аж далекого єпископа Риму тому, „бо давній звичай велить входити у взаємини з твоїм благочестям”.²¹⁾

У тому ж віці блаженний Теодорит Кирський, обороняючись перед пізозрінням у єресі аріян, отак писав до папи св. Лева Великого: „Якщо Павло, пропо-

відник істини, труба Святого Духа, звертався до великого Петра, . . . то тим більше ми, незначні й малі, звертаємось до вашого апостольського престолу, щоб від вас одержати зцілення ран Церкви, бо вам годиться першенствувати в усьому, ваш бо престіл приукрашений багатьома відзначеннями. . . Особливо украшує його віра. . . Тому це й ми просимо та молимо твою святість — допомогти Церквам Божим, що загрожені бурею. . . Я очікую рішення вашого апостольського престолу, прошу й молю твою святість дозволити мені явитись. . . перед правим і справедливим вашим судом. . . Я чекаю вашого рішення. І якщо постановите, щоб я остався у тому служінні (аріяни усунули були його з єпископської катедри), то я останусь. . . '22)

На жаль, цей V-ий вік знаменний для Церкви та для церковної єдності також і тим, що в наслідок перенесення столиці імперії з Риму до Константинополя (Царгороду), напів поганські імператори почали вважати себе, за старинним поганським звичаєм рівночасно й головами Церкви, „зовнішніми єпископами”. Такому поняттю, на жаль, почали піддаватись поволі й декотрі єрархи сходу, головню ті, що були ближче імператора та його ласки. Як пише православний каноніст Суворов, „Собор 448 р. у Царгороді привітав Теодосія II (імператора), як первосвященника й імператора”.²³⁾ Такі імператори, маючи за своєю римсько-поганською ідеологією частину єрархів, почували себе ще більше правими рядити Церквою і почали видавати релігійно-церковні декрети та переводити їх у життя насильством та переслідуваннями. Ось, 475 р., імператор Василиск „осудив” усі постанови халкедонського вселенського Собору і погрозами змусив около 500 єпископів дати

згоду на такий його поступок. Навіть патріарх Царгороду Акакій, якого папа зараз і викляв за ересь монофізитизму, піддався. „В самому Царгороді, як пише православний Ф. А. Терновській, папа мав своїх однодумців у рядах крайніх ортодоксів. . . Один фанатичний із них, у час соборового служіння патріарха Акакія, пришпилів йому до риз папську анатему; і його на місці вбито. . . На анатему папи царгородський патріарх відповів анатемою. . . Унійним змаганням візантійських імператорів (які змагались змішати ересь із православною наукою — наша замітка) завжди протидіяли грецькі ревнителі православ'я”.²⁴⁾

3. Єпископи Риму — рятунок борців за православ'я

В VI-ому віці маємо два дуже цікаві свідощтва визнання колишнім істинно православним Сходом не тільки першенства, але й непомильності римської катедри. Перше свідощтво — це так звана „формула Гормизди”. Як у Царгороді патріархом був еретик Акакій, так у Антіохії імператор Анастасій 512 р. поставив патріархом Северіяна, також монофізита. Щоб, — будучи під юрисдикцією таких патріархів-еретиків, — не відпасти від вселенської Церкви, як грецькі, так і сирійські владика звернулись до папи Гормизди за поміччю. До того около 200 монахів підписують листа до папи, називаючи його „патріархом усієї землі, що займає престіл Петра, князя Апостолів”. „Святішому і блаженішому на всю земську кулю патріархові Гормизді, який держить престіл князя Апостолів — Петра”, — писали ті монахи. — „Тому, — далі в тому листі читаємо, — що вас поставив Христос Бог князем пастирів і вчителем та лікарем душ. . . уважаємо потрібним виложити

вам наші терпіння і вказати на безсердечних вовків, щоб ви палицею вашого авторитету вигнали їх ізпоміж овець, словом науки зцілили душі та втихомирили їх молитвою. . .Тому, просимо, блаженіший Отче. . .підойміться з запалом й ревністю та заступіться за розриване тіло, ви ж бо голова всім, і пімстіться за понижену віру та за потоптані канони. Вам бо дав Бог власть і силу вязати та розрїшати”.²⁵⁾ Краще не могли б писати навіть сьогодні найбільш віддані папі монахи міста Риму. Не тільки святі Отці перших віків, але й монахи вже досить зісвітченого і сполітизованого церковного Сходу в VI віці визнають єпископа Риму „князем пастирів”, якого „сам Христос Бог поставив. . .головою всіх”, а цим князем пастирів та головою всіх вірних у Христовій Церкві є єпископ Риму не з інших причин, а тільки тому, що він „держить престіл князя Апостолів — Петра”. Отже власть єпископа Риму, це власть Петра. Єрархи-єретики понизили віру та потоптали канони й тому праведні монахи Сходу благають папу, як голову, як учителя віри і сторожа церковних канонів — виступити рішуче проти творців неладу в Церкві, бо йому, себто папі, сам Бог дав власть і силу так виступати.

Щоб рятувати тих, що дрожать за свою приналежність до вселенської Церкви, папа св. Гормизда уложив формулу зєднання, в якій такі владики мали визнати, що на основі „слів Ісуса Христа, який сказав: Ти є Петро, і на цїм камені поставлю мою Церкву, — на апостольському (римському) престолі завжди зберігалась несплямлена католицька віра. . . Ми йдемо в усьому за цим апостольським престолом і визнаємо все, що він визначує та й уповаємо, що будемо гідними перебувати в єднанні з вами”.²⁶⁾ Таку

заяву підписало около 2,200 єпископів православного Сходу. Про цю „формулу Гормизди” так пише православний В. Болотов: „Ця формула. . . висловлює переконання, що силою обітниці Ісусової, даної Петрові, — православну віру й надію на спасіння тратять ті, хто віддалюється від апостольської катедри; це не тільки заява підчинитись (і це в ній заключається — каже Болотов), „це — зобов'язання підчинитись усякому доктринальному навчанню, що виходить від святішого престолу, а також обітниця відкидати всіх, що не дали такої обітниці католицькій Церкві, то є всіх, хто не погоджується з апостольською катедрою”.²⁷⁾

Аж дивним стає, як по сьогоднішньому, по католицькому були наставлені 2,200 єпископів тодішнього православного Сходу, коли без усякого насильства із боку Риму, самі добровільно підписували таке приречення. Аджеж у ньому вони визнають не тільки те, що св. Петро є основою Христової Церкви та що не через інше, а через Петра в римській Церкві „заховалась несплямлена католицька віра”, себто віра вселенської Церкви, але визнають також і непомильність римського апостольського престолу, бо ж заявляють, що „визнаємо все те, що апостольський престіл каже вірити й визнавати”. Нічого більше не вимагає від своїх вірних римська Церква ані сьогодні, як тільки такої віри й такого визнання, як оце визнання колишніх істинно православних єрархів Сходу ще з VI-го віку.

Друге свідоцтво, це недавно, бо доперва 1896 у Ечміядзині знайдений вірменський текст послання Івана, патріярха Єрусалиму († 593) до католикоса Альбанії й Кавказу. Патріярх Іван пише: „Що торкається нас, то є святої Церкви, ми маємо слова, що їх Господь сказав Петрові, голові Апостолів, коли передав йому

першенство віри для скріплення Церков: Ти є Петро. . . Тому ж Петрові він дав ключі неба й землі; тільки йдучи за його вірою, його учні й учені мужі вселенської Церкви і по сьогоднішній день звязують і розрішають. . .Такий є привілей особливо тих, що на першому з престолів, пресвятому й чистому, є наслідниками Петра. Вони здорові у вірі і, за словами Спасителя, непомильні²⁸) („анскал” значить: „ан — ні”, а „скал — помильний”). Оце перший раз узагалі єрарх православного Сходу у відношенні до єпископів Риму, ужив терміну „непомильний”.

І знову: Петро має першенство віри; таке першенство віри мають також і Петрові наслідники на римському престолі, і це не з якої іншої причини, а тільки тому, що вони є наслідниками св. Петра. З тієї самої причини вони також і непомильні як Петро. Це останнє твердження патріярха Єрусалиму незвичайно цікаве саме тим, що він уже в VI-ому віці висловив те, що доперва в XIX віці проголосив Ватиканський Собор про папську непомильність. Аджеж так Східня, як і Західня Церква вчить, що тільки Апостоли мали дар непомильності, себто, що кожний Апостол, осібно взятий, був непомильним у вірі. Що ж торкається єпископів Церкви, які є наслідниками Апостолів, то обидві Церкви вчать, що єпископи, кожний поосібно взятий, є помильні. Непомильні вони тільки тоді, коли всі разом проповідують ту саму науку віри на основі Св. Письма та священного Передання Церкви. А оце патріярх Єрусалиму пише, що дар непомильності в вірі мають не тільки єпископи Церкви разом узяті, але має її також кожний поосібно взятий єпископ Риму, яко особливо відзначений Богом єпископ, як Божий Апостол, як сам Божий Петро.

І ще одну цікаву думку висловлює тут праведний патріарх Єрусалиму: Св. Петро має першенство віри, щоб кріпити інші Церкви. І саме тому, — каже він, — „тільки йдучи за його вірою (себто за Петровим першенством у вірі), . . . мужі вселенської Церкви і по сьогоднішній день звязують та розрішають”. Отже законно і повноправно звязують та розрішають тільки ті, що визнають першенство св. Петра в справах віри і єднаються з ним. Єпископи ж Риму мають особливий і за всіх інших вищий привілей вязати та розрішати, бо вони є „наслідниками Петра”.

В VII-ому віці, коли імператор Іраклій, силою заганяв єпископів до ересі монотелетів і до неї приступило багато владик, навіть і Сергій, патріарх Царгороду, — тоді св. Софроній, патріарх Єрусалиму († 638) закликав до себе Стефана, єпископа Дори, випровадив його на верх гори Голготи, взяв у нього присягу вірності, та й висилаючи його до папи Гонорія з інформаціями про насильне поширювання ересі та про дволичність патріарха Сергія, так говорив до нього: „Іди до апостольського престолу, де стоять основи православного віронавчання; поясни все, не один, не два рази, а багато разів. . . і не переставай просити і благати, доки їхня апостольська премудрість не винесе переможного свого рішення й не вирве з корінням, по канонічному, нову ересь”.²⁹⁾

Ще краще свідоцтво віри Сходу в першенство римської катедри в VII-му віці дає нам св. Максим, монах, ісповідник († 662), що за спротив імператорській ересі монотелетів, — 5 років терпів заслання, тюрми, а то й бичування волоними жилами, накінець втято йому праву руку й відрізано язик, як пише про нього з великим пієтизмом Ф. Терновській.³⁰⁾ І оце

той великий подвижник істинного православ'я пише: „Не називай Пирра (царгородського патріяра) все-святішим, бо правила віри того не дозволяють. Позбувся святости той, хто за своєю волею вийшов із католицької Церкви. Не дозволено в ніякій формі віддавати хвалу тому, кого за схильність до ересі осудив римський апостольський престіл і виключив до того часу, доки він не звернеться знову до того престолу й доки не буде прийнятий. . . „Треба надолужити правилам, — звернути свої благання до святішого папи святої римської Церкви, то є — до апостольського престолу, який від воплощеного Бога Слова та й від усіх Соборів, згідно із святими канонами, одержав повну власть над усіма святими й Божими Церквами по всьому світу, так, як власть вязати та розрешати”.³¹⁾ Про того св. Максима пише православний історик о. Г. Флоровській: „В Римі Максим мав великий вплив. . . високо цінили його у Візантії, як великого вчителя і проповідника, що своїм полум'яним словом спалював єретиків. Його поважали і як письменника, особливо ж, як містика й аскета. . . Максим не був тільки сторожем отцівського передання, він жив у ньому”.³²⁾

Як бачимо, навіть тоді, коли Східня Церква щораз більше занепадала, не бракувало на Сході світлих і духом Божої Церкви наповнених одиниць, які єдино в римській Церкві бачили післанництво одержане від воплощеного Божого Слова, післанництво рядити всіма Церквами по всьому світу та й єдиний рятунок для розриваного Сходу бачили в єднанні „із святішим папою святої римської Церкви”, яка всю свою власть має від Бога саме через те, що вона апостольська, Петрова.

В VIII-ому віці дуже голосним було на Сході переслідування православних за почитання святих ікон. Послухаймо, що пише про це православний історик Малицькій: Імператор Лев Ісаврянин „726 р. видав був перший указ проти почитання ікон. . . Особливо енергійний протест проти імператора обізвався з Риму. Папа Григорій II заявив, що він не залежить від імператора. . . й він докоряв імператорові іконоборцеві. . . Поставлений на місце православного патріярха Германа — Анастасій понищив ікони на своєму патріяршому дворі. . . Намагання імператора викоринити почитання ікон — скінчилось повною невдачею. воно довело до зірвання церковного звязку з Римом і з східними патріярхами”³³⁾ Переслідування православних іконоборцями тривало повних 61 років; до перва цариця Ірина (780-802) привернула Церкві мир і навязала нові звязки з Римом. На її наполегливі прохання Рим погодився скликати новий вселенський Собор у Никейі 787 р. На тому Соборі, крім затвердження догми про почитання ікон, світло виступає навчання папи Адріяна I про першенство римської катедри, визнане і прийняте Отцями Собору.

Все ж таки і після того Собору, за нового імператора Лева Армянина, іконоборство знову підняло голову і знову розгорілось переслідування. Тоді в обороні первісного і від світської влади незалежного православ'я виступили царгородські монахи під проводом св. Теодора Студити. Православний історик П. Малицькій пише про того св. Теодора, що „особисті інтереси не мали для нього ніякого значення, коли йшлося про боротьбу за правду”³⁴⁾ І оце той ідейний борець за чистоту православ'я ось, як писав до папи св. Лева III: „Тобі сказав Христос Бог наш: і ти

колись, навернувшись, утверджує братів твоїх. Оце тепер місце і час, допоможи нам ти, якого Бог на це поставив. . . Ти маєш силу від Бога, тому, що маєш першенство між усіма, на що ти й поставлений”³⁵⁾ До імператора ж Михайла він писав: „Сьогодні час. . . зєдинитися нам із верховною над Божими Церквами римською, а через неї і з іншими трьома патріярхами. . . Хай правиця ваша. . . прикаже прийняти пояснення від старинного Риму, як це робилось від давна й від початків, за переданням Отців. Бо там. . . найвища між Божими Церквами, на престолі якої засідав Петро”³⁶⁾ а під кінець життя той Святий писав до Риму своєму другові, архимандриті Василієві: „Просимо помагати нашій Церкві посередництвом у святішого римського престолу. . . Як один є Господь, одна віра й один Бог, так, розуміється, і Церква одна, хоч вона очолювана у вас. . . Ти разом із апостольською головою Христової Церкви показав себе богоугодним ревнителем у Господі”³⁷⁾

Думаємо, що таке блискуче свідoctво, наведене навіть у православних виданнях у Петрограді, зовсім вистачає на те, щоб показати, яке було відношення православного Сходу до римського первосвященника в VIII-ому столітті та на початку IX століття, коли то, як пише православний А. П. Доброклонскій, „східня єрархія, у великій більшості, ставилась усе більше уступчивою та податливою абсолютизмові імператорів”³⁸⁾

Як бачимо, навіть і тоді ще, коли дух правдивої і істинно православної церковности погасав у душах і серцях єрархії, сильно палав він у душах і серцях монахів, які не шукали особистих користей у догоджуванні земським царям і вельможам. І оце вони, а

головно св. Теодор Студит, саможітніть, жітьовіть і правдивіть Східної Церкви бачили в єднанні з апостольським престолом у Римі. Не тому, що це Рим, і не тому, що там сидить перший ізпоміж єрархів, а тільки тому, що римська Церква — „найвища між божими Церквами, бо на її престолі засідав св. Петро” а через Петра і папі Левові II „сказав Христос Бог наш: . . .утверджуй братів твоїх”. Читаючи ті слова св. Теодора, мається враження, що він писав їх не в VIII-ому, а в нашому XX-ому віці та й що писав їх не в Царгороді, а просто в Римі, в соборі св. Петра, такі вони наскрізь сьогоднішні, католицькі, папські.

4. Поступне заломання єрархії Сходу

В IX і X-ому віках уже зовсім явно виступає ця слабкість єрархів Сходу, так звана „візантійська недуга”, коли імператори намагались „перетворити Церкву в служебну силу імперії”.³⁹⁾ Минувся „золотий вік” розквіту Церкви на Сході, щораз менше було святих і відданих Христовим ідеалам єрархів і великими кроками наближалась темна ніч, що опісля й залягла на східню Церкву. Проте і в тому часі є ще деякі проблески, що навітлюють віру Сходу в першенство єпископів римської катедри. Ці проблески вже затрачуються й рідшають, бо імператори щораз більше поневолюють Церкву і, як пише православний А. Доброклонській, тільки єпископи Риму мужньо протиставились таким деспотичним намаганням імператорів⁴⁰⁾

Дуже замітне в IX віці є свідоцтво св. Никифора, патріярха Царгороду († 815), що в боротьбі проти єресі іконоборців та проти імператора єретика, Лева

Армянина, спирався на помочі монахів св. Теодора Студити. Оце він, пишучи про почитання св. ікон, покликується на I вселенський Собор у Никейі (325 р.), доказуючи його повагу з того, що відбувся він „законно, під предсідництвом легатів старинного Риму, без котрих жадна догма. . не буде переведена в життя, бо вони (римляни) мають першенство священства, а цю гідність передали їм два найвищі Апостоли”.⁴¹⁾

Св. Методій, патріарх Царгороду (843-847) уложив формулу приєднання до Церкви тих, що від неї відпали. В цій формулі пише св. патріарх: „Господи, Боже наш, що ключі Твого Царства передав Петрові, начальникові Твоїх Апостолів і на ньому поставив Твою святу Церкву та й благодаттю Твоюю дав йому власть розршати і вязати на землі, просимо Тебе. . .”⁴²⁾

Св. Ігнатій, безпосередній перед Фотієм патріарх Царгороду (846-857), у своєму листі до папи Николая I пише, що для лікування людських недуг і ран — лікувальна штука поставила багатьох лікарів; і потім продовжує: „Між членами ж Христа Бога і Спасителя, що є Головою всіх (членів), і обручником католицької і апостольської Церкви — одного тільки і єдиного вибраного. . .лікаря, твою братську і батьківську святість поставило найвище й найсильніше Боже Слово, коли Петрові, найвищому та найсвятішому голові Апостолів сказало: Ти є Петро. . .Такі блаженні слова не самому тільки князеві Апостолів. . .призначило, але через нього передало їх усім первосвященникам римської столиці, що будуть слідувати після нього”.⁴³⁾

Оце майже напередодні поділу Церкви три патріархи Царгороду ще все отверто визнають першенство римського єрарха та й визнають його на тій підставі, що саме Боже Слово поставило Петра головою Божої

Церкви, а римські єрархи є наслідниками св. Петра, обдаровані повнотою Петрової влади.

Одне з найкращих свідоцтв визнання першенства римського архиєрея єрархами Сходу в IX віці, дають нам Апостоли Словян, свв. брати Кирило й Методій, сини Візантії і співтовариші Фотія. Коли ті два брати ширили християнство на Моравії й у Панонії в словянському обряді та запроваджували словянську богослужбу, тоді накинулись на них німецькі латинські єпископи й обвинуватили їх перед єпископом Риму, як єретиків. Свв. Кирило й Методій вибрались до Риму, щоб оправдатись. Православний проф. Іван Огієнко подрібно описав, як величаво прийняв їх у Римі папа Адріян I, як урочисто похвалив їхню місійну працю між Слов'янами і, наперекір обвинуваченням латинських єпископів, затвердив словянський обряд та словянську мову в богослужбах. „Це був величній момент не тільки в житті Костянтина (Кирила), але і в історії цілої словянської культури: верховний голова західної Церкви, сам папа римський визнав ідею св. Братів — щоби богослуження правити живою народною мовою — правдивою, згідно з заповідями Св. Письма, а самі переклади — достойними благословення”.⁴⁴⁾ Той сам проф. Огієнко зазначає, що „Західна Церква визнала Костянтина (Кирила) святим зараз же по його смерті”, а згодом і св. Методія. За римською Церквою пішли різні словянські Церкви, проголошуючи обох братів Святими і плекаючи їхній культ. Одна тільки Візантія не проголосила братів Святими і до сьогодні не вважає їх Святими.⁴⁵⁾ Католицький історик Ст. Томашівський пише: „Неначе за кару, що вони не дали себе вжити за знаряддя державної і церковної політики Михайла III Пяниці

і Фотія, візантійська Церква не лише не умістила їх імен поміж Святими, але й у своїй літературі не переховала буквально ні одної власної згадки про них”.⁴⁶⁾ Замітне є також і те, як пише згаданий проф. Огієнко, що в XVII столітті на словянських землях, головню в Московщині підо впливом Візантії викреслювано пам’ять обох тих словянських братів.⁴⁷⁾ Справді, „неначе за кару” так поступив із ними пізніший Царгород-Візантія. Бо ті св. брати і своїм поступуванням виявили своє визнання першенства єпископів Риму, а ще краще потвердили це історичним документом. Оце, св. Методій, як твердить православний учений словянознавець проф. А. Павлов, особисто, або через одного із своїх учнів, переклав грецький текст Номоканону-Кормчої Книги на словянську мову. Св. Методій, пояснюючи 28 правило халкедонського Собору, до перекладу самого тексту долучив отаке своє власне визнання: „Не є вірним. . . що святі Отці дарували першенство старому Римові з тієї причини, що він був столицею імперії. Воно прийшло згори, це першенство походить від Божої благодати. бо завдяки ступневі своєї віри голова Апостолів, Петро, удостоївся почути оці слова з уст самого Господа нашого Ісуса Христа: Петре, чи любиш мене? Паси вівці мої. І саме за це одержав він провідне місце і першу катедру між єрархами. . . Крім того, знаним є що. . . гідність і важність священничої єрархії установляються не ласкою світської влади, а Божим вибранням і апостольською властю. . . Ось, чому привілеї старинного Риму триватимуть до кінця; так думають усі Церкви. Тому то силою свого першенства римський первосвященник не є обовязаний бути приявним особисто на всіх священних Соборах, але без його участі. . . в особі

його заступників, жаден вселенський Собор не є важний, і він особисто потверджує постанови Соборів”.⁴⁸⁾

Чи треба нам, Слов'янам і Українцям, кращого свідоцтва, як оце свідоцтво св. Методія? В ньому маємо оригінально, в мові наших батьків, підкреслено ще раз, що першенство Риму і його єрархів — походить не від світської влади, ані навіть не від Соборів, а просто від Божої благодати, і то через св. Апостола Петра. Петро й завжди тільки Петро та Богом дана йому найвища влада в Церкві — згадується в зв'язку з римською катедрою, як основа її першенства. Справді, чудовий відгомін науки первісного православного Сходу, науки святих Епіфанія, Єфрема, Василя, Івана Золотоустого й інших світочів Церкви перших віків. Оце й була та „Грецька Віра”, що її прийняв св. Володимир та наші предки.

Але, чи не найцікавіше буде свідоцтво самого Фотія, що започаткував остаточний розрив між Царгородом і Римом. Фотій († 891), доки ще не мав спору з римським папою, доки ще надіявся, що той визнасть його законним патріархом Царгороду, зовсім ясно визнавав, як першенство св. Петра, так і першенство його наслідників, єпископів Риму. Оце, 861 р. в церкві св. Ірини в Царгороді, в своїй проповіді говорив: „Оце маєш Петра. . .що під клятвою вирікся Учителя. . .Але богатство сліз змило пляму виречення й так не випав він із гідности голови апостольського хору і поставлений був скалою в підвалинах Церкви та й ключником неба найменувала його Правда”.⁴⁹⁾ Та й узагалі св. Петра називає він завжди „першим із учнів”, „головою Апостолів”, „князем Апостолів”, що є „головою всіх Церков”. Навіть коли бачив, що багато єрархів є проти його піднесення до патріаршої гідности із

стану мирян, тоді Фотій пише до папи Николая I листа, шукаючи поєднання з ним і називає папу „своім батьком духовним. . .якому повинуватись є гідне і святе”.⁵⁰⁾ І хоч у листі до патріярха Захарії дає Царгородові титул „нового Єрусалиму”, все ж таки у тому самому часі, 861 р., в листі до князя Асутія Катедру римську називає „первоначальною катедрою”.⁵¹⁾ Фотій, як побачимо нижче, сильно підірвав одність Церкви, але все ж накінець завернув із небезпечної дороги розбивання Церкви та помирився з Римом. Після його смерті Царгород іще повних 150 років жив у злуці з Римом, а патріярхи Царгороду визнавали над собою зверхність римських архиєреїв.

В X-ому віці, пів століття після Фотія, маємо три цікаві свідоцтва визнання першенства єпископів Риму на Сході. Перші два свідоцтва це листи й поведення Николая Містика, що двома наворотами був патріярхом у Царгороді (895-906, 911-925). Николай Містик вів тяжку боротьбу з імператором Левом VI (Мудрим), який одружився по четвертий раз, що було проти канонів східньої Церкви. В західній Церкві таке подружжя було дозволене й папа Сергій III (904-911) дозволив імператорові одружитись по четвертий раз. Із того приводу патріярх Николай Містик у кількох листах докоряв пізнішому папі Анастасію III (911-913) за таке помилкове позволення Риму дане імператорові Сходу, але все ж не зірвав із Римом і не виповів послуху своєму найвищому зверхникові. Бо оце в листі до папи Анастасія III, докоряючи йому за помилкові кроки в звязку з четвертим подружжям імператора, він визнає, що римські єпископи „держать у себе привілей церковної зверхности”.⁵²⁾ Це своє визнання він потвердив і ділом, бо оце просив папу

Івана Х-го приславити легатів до Царгороду. Легати прибули й на Соборі, на якому заборонено четверте подружжя, вони спільно з патріярхом Николаєм Містиком відправили урочисту соборну Літургію. Крім того прямого єднання з єпископом Риму ось як виявив патріярх Николай Містик свою думку про першенство римських єпископів: „Не злегковаж собі римського єпископа так, як нас — писав він до Симеона Болгарського; — шануй його науку, щоб верховні Апостоли, коли його не вшануєш, не прийняли образу його за свою власну, — щоб не поглянули на тебе з знівом. Коли ти справді шануєш їх у всьому, тоді шануєш того, хто сидить на їхньому престолі”.⁵³⁾ А не забуваймо, що Николай Містик — це учень Фотія. Хоч і боровся він проти помилкових потягнень Риму, все ж не зривав з Римом, а тільки дорогою переконувань і прохань намагався вяснити справу та зберігати законні звичаї східньої Церкви, чим і захоронив усю вселенську Церкву від нового роздору.

З тих самих часів маємо цінне догматичне свідоцтво єпископа Ілії з Анабари в Мезопотамії, списане 920 р.: „Чому Христос, будучи сам скалою істини, поставив другу скалу головою будівлі? Він приукрасив також і Симона іменем скали, бо Христос — камінь віри, мав піднятись до неба. . .тому це Він установив Свого намісника на землі й назвав його каменем будівлі. . .Він (Симон) є образом і особою Свого Вчителя й Господа на землі та й посередником між нами й Сином та первосвященником. . .Власти Вар Йони Христос досі не відняв”.⁵⁴⁾

Оце одне з останніх свідоцтв віри колишнього православного Сходу в першенство св. Петра й останнє чудове підкреслення тривалости Божого обявлення

в особі св. Петра. „Бог-камінь” Старого Завіту, настановив Христа Каменем Нового Завіту, щоб Він був образом і особистим відпоручником Свого Отця та посередником між Богом і людьми. Христос же, Камінь Нового Завіту, як пише єпископ Ілля з Анабари, настановив Петра й назвав його таким самим Каменем, щоб він із повірення Христа виконував те саме, що виконував Христос із повірення Свого Отця, себто, щоб Петро був „образом і особою (особистим відпоручником) свого Вчителя й Господа на землі та й посередником” між Христом і людьми. А ця гідність і власть Петра-Каменя триває і по сьогодні, бо Христос ні по сьогодні не відняв її Петрові. Отже видно, що по думці єпископа Іллі, Апостол Петро і по сьогодні рядить Христовою Церквою та виконує дане собі повірення.

Справді зворушливий останній відблиск ясної віри колишнього істинного православ'я, яке от-от мало вже похилитись до землі й каменем заснути на довгі віки. Бо оце в XI-ому віці зачався остаточний поділ Церкви і прийшло нове православ'є яке перекреслило, заперечило й відкинуло всю віру первісного православ'я в першенство св. Петра та його наслідників.

Велике значення віри первісного православ'я

Як бачимо, загальна віра первісного й істинно православного Сходу повних 10 віків визнавала, що римська Церква — це „Церква, що стоїть на чолі вселенської спільноти”, що „верховодить вселенською спільнотою” й тому то „римську Церкву, матір і царицю всіх Церков треба запитувати в усьому, що торкається віри”, бо „в ній зберігається передання

святих Апостолів” і тому „з тією Церквою повинні годитися всі Церкви. . . задля високого її першенства”, бо це „апостольський трон”, „головна катедра”, „особливіша катедра і єдина, в якій зберігається єдність усіх”. До єпископів же Риму єрархи Сходу звертались за поученням і потвердженням своїх навчань, „щоб самим не зробити якої помилки”, бо „давній звичай Церкви каже входити у взаємини з єпископом римської катедри” і тому, єднання з первосвященником Риму вважали ознакою „єдності з католицькою (вселенською) Церквою”. Єпископа Риму вважали вони „головою”, „священною головою всіх голов” якій „годиться першенство в усьому”, бо ця голова „від воплощеного Бога й від усіх Соборів одержала власть над усіми Божими Церквами по всьому світу”, без згоди римських архиєреїв „ми не сміємо розбирати предмету віри”, бо вони — „намісники Христа”, вони „здорові у вірі і, по словам Спасителя, непомильні”. Все те вказує аж дуже ясно, що Апостольські Отці та найвищі єрархи Сходу перших 10 віків єдиної Христової Церкви бачили в св. Петрі когось вищого й визначнішого, ніж тільки „рівного між рівними собі Апостолами”, а також у єпископах риму визнавали щось вищого, ніж тільки „рівного між рівними собі патріярхами”. Все те визнання першенства св. Петра, як також і першенства єпископів Риму будували вони саме на словах Христа Спасителя: „Ти є Петро. . .”, „Утверджуй братів твоїх. . .”, „Паси вівці мої”. Саме оці останні три цитати з Христових слів, що їх єрархи Сходу майже завжди наводять, чи на них покликаються, коли говорять про єпископів Риму — є догматичною підставою першенства влади римських архиєреїв. От-

же за наукою найвизначніших представників Церкви на Сході цілих десять віків — єпископи Риму тому є найвищими та Божою властю управи обдарованими єрархами в Божій Церкві, бо вони є наслідниками св. Ап. Петра, є новими Петрами, до яких, як колись до Симона-Петра, Христос і по сьогодні говорить: „Ти є ПетроСкеля й на тобі поставлю Мою Церкву”, „Ти, Петре, утверджуй братів твоїх”, „Ти Петре, паси вівці Мої”. Ті ясні свідоцтва віри перших 10 віків можна промовчувати, можна їх притемнювати чи і скривати перед вірними, але нема сили заперечити їх. А це тільки словні вияви віри первісного православного Сходу в першенство єпископів Риму.

Вияви тієї ж віри ділами — православний Н. Суворов коротко вичисляє в оцих точках:

„Положення церковних справ на Сході в період вселенських Соборів було таке, що папі приходилось реалізувати свою дбайливість у формі вмішування в східні церковні справи і, по більшій часті, це вмішування не виходило з власної ініціативи римського єпископа, а було викликуване таки проханнями із Сходу”.

„1. За час безупинної боротьби релігійних партій на Сході та за час, коли імператори часто піддержували єресі, папам доводилось незлічимо багато разів писати на Схід: то заступатись і клопотатись у імператорів, то писати послання до східніх патріархів, єпископів, духовенства, народу, монахів з заохотами, наганями, директивами”.

„2. Внаслідок згаданої боротьби, папа вельми часто мав нагоду виступати в характері судді між суперечними сторонами і своїм погоджуванням, або непогоджуванням зміцнювати, або ослаблювати ту

чи іншу сторону та, послідовно, дати відчутти вагу свого суду. За сумних часів яріяництва, ще заки другий вселенський Собор визначив, що константинопільський єпископ іде зараз же після римського в гідності чести, сардикійський Собор „з пошани до пам'яті Апостола Петра” признав римському єпископові вищу судову власть для всієї Церкви (правила 3-5) . . . І пізніше, після сардикійського Собору, до папів подавались прохання (напр. східними єпископами — до Симаха, східними монахами — до Гормизди й Агапита та апеляційні скарги (напр. Флавіяном, Теодоритом, Євсевієм дорилейським до Лева Великого))”

„3. Папа привертав на катедри скинених на Сході єпископів, а якщо не вдавалось йому того зробити за життя невинно осудженого, то настоював на тому, щоб його ім'я було наново введене до церковних диптихів (діло Золотоустого). І, навпаки, патріархів еретичного напрямку папа скидав (нпр. папа Агапит скинув Антима Константинопільського при Юліяні), а якщо показалось неможливим перевести це скинення в дійсності, то настоював на тому, щоб імя скиненого було викреслене з церковних диптихів (справа Акакія Константинопільського).”

„4. Папи надавали свої повновласті східнім патріархам і єпископам, які, таким чином, з римської точки погляду, ставались папськими вікаріями (Кирил Олександрійський був уповноваженим папи Келестина до суду над Несторієм; Лев Великий поручив Максимові Антіохійському та Теодоритові Кирському виконувати частину його дбайливості в їхніх областях; папа Гормизда зробив Епифанія Константинопільського своїм вікарієм у справі притягнення монофізитів до Церкви; папи Теодор і Мартин зробили Стефана

Дорського та Івана Філадельфійського своїми вікаріями для патріархів єрусалимського, олександрійського та антиохійського в боротьбі проти монотелетів).”⁵⁵ Так говорить практика первісних віків православного Сходу. Схід просив і благав єпископів Риму виконувати їхню найвищу владу, римські первосвященники виконували її свідомі свого обов'язку, що його одержали від Бога, а православні єрархи Сходу в тій самій свідомості, що влада римських архиєреїв походить від Бога, корились їй і підчинялись.

Це визнання цілих перших 10 віків Церкви на Сході таке ясне й недвозначне, таке проречисте й могутнє, що, напр., один із найкращих православних істориків А. Лебедев мусів написати таке: „Завжди й незмінно римський єпископ був над останніми патріярхами. Так було зараз же від початку історії християнства. Єпископа йому рівного не було й не могло бути”.⁵⁶) А другий дуже поважний автор, проф. В. Болотов, із смутком і болем признав і написав таке: „Схід зробив Римові немаловажну прислугу тим, що не виявив свого значення повною мірою, як сила, що гамує і протиставиться. . .Тільки Антиохійський Собор 341 р. заговорив з римським єрархом мовою твердою й рішучою. . .і протестував проти вмішування папів . . .але, нажаль, і це був Собор напів ариянський. . .На поважну полемику проти папських зазіхань подумали на Сході надто пізно, коли вони (папи) вже здобули авторитет освячений віками давнини”.⁵⁷)

Хоч і в пізніших віках після церковного роздору не бракувало на Сході богословів, що визнавали й обороняли першенство св. Петра, як ось, Теофілакт, архієп. Болгарії, Теофан Керамей, Кирило Туровський, Арсеній, патріярх Царгороду, Григорій Паламас, Ніль

Кабасилас і інші, але все ж поволі народжувалась і заводилась уже зовсім нова наука про рівність усіх Апостолів та про рівність усіх єрархів у Христовій Церкві. Ця наука, підперта ще і протестантськими впливами, сьогодні є панівною в новітній православної Церкві. Наука, віра й погляди сьогоднішніх православних аж надто відмінні від науки, віри й поглядів цілих перших 10 століть істинно православного Сходу. Ба не тільки погляди, віра й наука. Звичайному вірному більше впадає в очі відмінна практика. Бо давніше, як ми це бачили, так православні, як і єретики, так звичайні священники чи єпископи, як і самі патріярхи Царгороду, чи інших патріярших столиць — сотки разів звертались до єпископів Риму з просьбами й жалями та й уважали це обовязком, бо „так навчились від Отців”. Та, на жаль, з кінцем X століття все це змінилось. Усякі звязки єрархів Сходу з єпископами Риму перервались, і давніша пошана та синівська послушність, виявлювані єпископові Риму — перемінились у ненависть. Зміни, як бачимо, аж надто очевидні, щоб їх не завважити.

І оце знову, само насувається болюче питання: хто відступив від віри первісного істинного православ'я перших десятих віків; та й хто від кого відколовся?

Відповідь, думаємо, аж надто ясна. Це відповідь цілих 10 століть усього Сходу, коли він іще був великий своїми квітучими церковними провінціями, славний своїми єрархами й Отцями та Вчителями і святий у своєму релігійно-церковному житті.

-
- 1) Funk F. X., *Patres Apostolici, Tubingae*, 1901, t. I., p. 172-174.
 - 2) Апостольські Правила, ст. 29, 85.
 - 3) *Dogmengeschichte, Leipzig*, 1909-1910, t. I. 444.
 - 4) Лекції по історії древней Церкви, СПетербург, 1913, т. III., ст. 250.
 - 5) Преображенскій В., *Писаніє Муж. Апостольских*, т. II, ст. 202-403.
 - 6) *Sitzungsberichte der K. Preussischen Akad. der Wissenschaft*, Febr. 1896.
 - 7) *Dogmengeschichte*, t. V. 368.
 - 8) *Entstehung und Entwicklung der Kircheverfassung*, 1910, 118-119.
 - 9) Собори древней Церкви, Сергієв Посад, 1914, ст. 206.
 - 10) *Сочиненія св. Иринаея*, Москва, 1871, т. III., ст. 2.
 - 11) Євсевій, *Історія Церкви*. т. VII., ст. 4-5, і 45.
 - 12) *Творенія св. Кипріяна Карт.*, Київ, 1879, т. II., ст. 173.
 - 13) Св. Кипріян. Лист 25 до Антоніяна Нумідійського.
 - 14) *Учебник церковнаго права*, Москва, 1913, ст. 20.
 - 15) *Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, Florentiae*, 1759, t. XI, colona 947.
 - 16) *Migne, P. G.* t. 25, col. 318.
 - 17) *Учебник церк. права*, ст. 47.
 - 18) *Православная Богослов. Енциклопедія*, СПетербург, 1900, т. I., ст. 981.
 - 19) *Hefele Ch., Histoire des Conciles, Paris*, 1907, v. I. 769-770.
 - 20) Волконскій А., *Католичество і священное Преданіє Востока*, Париж, 1933, 227-228.
 - 21) *Діянія Вселенских Соборов*, Казань, 1873, т. I., ст. 358.
 - 22) *Творенія бл. Теодорита, Сергієв Посад*, 1907, т. VII, ст. 132-136.
 - 23) *Учебник. . . ст. 40.*
 - 24) *Грековост. Церковь в період всел. Соборов*, Київ, 1883, ст. 250 і 384.
 - 25) *Між листами папи Гормизди*, ч. 22 і 23, *Migne, P. L.* t.
 - 26) *Migne, P.L.*, t. 63, col. 460.
 - 27) *Лекції. . . ст. 302.*
 - 28) *Echo d'Orient*, 1910, 171-172.
 - 29) *Mansi, Sacr. Conciliorum. . . t. X*, col 896.

- 30) Грековост. Церковь. . .ст. 384.
- 31) Migne, P.G., t. 91 col. 144.
- 32) Візантійські Отци, Париж, 1933, ст. 196-198.
- 33) Історія християнської Церкви, Тула, 1910, т. II., ст. 125-126.
- 34) Там же, ст. 138-139.
- 35) Творенія преп. Теодора Студ., СПетербург, 1908, т. II., ст. 345 і слід.
- 36) Там же, ст. 435-447.
- 37) Там же, ст. 765.
- 38) Преп. Теодор Ісповідник і ігумен Студ, Одеса, 1913, т. I., ст. 83-86.
- 39) Терновській Ф., Грековост. Церковь. . .ст. 507.
- 40) Преп. Теодор Ісповідник, ст. 80.
- 41) Migne, P.G., t. 100, col. 597.
- 42) Migne, P.G., t. 100 col. 1309.
- 43) Hardouin, Conciliorum Collectio regia maxima, Parisiis, 1715, t. V. 597.
- 44) Костянтин і Мефодій. Їх життя та діяльність. Варшава, 1927, I. стор. 278.
- 45) Там же, II, ст. 191-196.
- 46) Історія Церкви на Україні, (з друкарні Америки, передрук із „Записки Чина св. Василя Великого”, т. IV. випуск 1-2, Жовква, 1932), ст. 63.
- 47) Костянтин і Мефодій, II. ст. 196.
- 48) Візантійській Временник, 1897, т. IV, ст. 146-152. Цей переклад Номоканона зберігся в рукописах Соловецького монастиря, ч. 431, та в Сергієвій Лаврі, рукопис ч. 207.
- 49) Аристарх, Слова і Гомілії Фотія, Царгород, 1901, т. I., ст. 481.
- 50) Migne, P. G. t. 102, col. 609.
- 51) Migne, P.G. t. 102, col 715.
- 52) Migne, P. G. III, col. 204.
- 53) Migne, P. G. III. col. 177.
- 54) Assemani, Bibliotheca Orient. III. 260.
- 55) Учебник. . .ст. 46-48.
- 56) Духовенство древней всел. Церкви, ст. 228.
- 57) Лекції, т. III., ст. 316.

ЗМІСТ

Від Автора

А. БАГАТОМОВНЕ СВІДОЦТВО СВЯЩЕННОГО ПЕРЕДАННЯ.....	1
1. Свідоцтва перших трьох віків.....	3
2. Найбільші світила Сходу.....	11
3. Св. Іван Золотоустий.....	19
4. Свідоцтва пізніших віків.....	27
5. Велике значення свідоцтв Св. Отців.....	39
6. Становище новішого православ'я.....	45
7. Протидокази із св. Отців.....	49
Б. ДІЯЛЬНЕ ПЕРШЕНСТВО РИМУ І ПРАВОСЛАВНИЙ СХІД.....	59
1. Перші прояви вищости єпископів Риму.....	59
2. Поглиблення і зріст авторитету папів.....	65
3. Єпископи Риму - рятунок борців за православ'я.....	68
4. Поступне заломання єрархії Сходу.....	76
5. Велике значення віри первісного православ'я.....	83
Використана література: першої частини.....	56
другої частини.....	91

